

DİVAN EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Ottoman Literature Studies

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK DERGİ

Sayı 29, İstanbul 2022, 81-117

AŞK YOLUNDA BİR SERÇENİN HİKÂYESİ: II. BÂYEZİD DEVRİ ŞAİRLERİNDEN KÂDIRİ'NİN 'İŞK- NÂME ADLI MESNEVİSİ

İsa Akpınar

Dr. Milli Eğitim Bakanlığı, (isaakpinar@gmail.com), ORCID: 0000-0002-5608-113 / Dr., Ministry of Education

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 15.09.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 18.10.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2022

Yayın Sezonu: Güz

Atıf/Citation

Akpınar, İsa (2022), "Aşk Yolunda Bir Serçenin Hikâyesi: II. Bâyezid Devri Şairlerinden Kâdiri'nin 'İşk-nâme Adlı Mesnevisi", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 29, 81-117.

Akpınar, İsa (2022), "The Story of a Sparrow on the Path of Love: The Mathnawi Named 'İşk-nâme of Kadirî from the Poets of the Bayezid II Period", Journal of Ottoman Literature Studies, 29, 81-117.

*Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.*

Aşk Yolunda Bir Serçenin Hikâyesi: II. Bâyezid Devri Şairlerinden Kâdirî'nin 'İşk-nâme Adlı Mesnevisi

Özet

Sultan II. Bâyezid dönemi, gerek konu zenginliği gerekse eser sayısı itibarıyla klâsik Türk edebiyatının önemli bir devresidir. Türkçenin yanı sıra Farsçanın da telif lisanı olarak kullanıldığı bu dönemde muhtelif tür ve konularda birçok edebî eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerden biri de Kâdirî'nin bugüne kadar varlığı bilinmeyen 'İşk-nâme'sidir.

Bu eserin bilinen tek nüshası, Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi 616 numarada kayıtlıdır. 'İşk-nâme, muhtevi olduğu 31 beyitlik Türkçe kaside ve 2 beyitlik Arapça dua kıtası hariç Farsça olarak kaleme alınmıştır. Başına ve sonuna eklenen mukaddime manzumeleriyle birlikte 230 beyitten müteşekkil olan bu mesnevi, kahramanları serçe olan bir aşk hikâyesidir. İki bölümden oluşan hikâyede önce âşık ve maşuk serçenin konuşmalarına daha sonra da Hz. Süleyman ile âşık serçenin muhaveresine yer verilmiştir. Eserin Hz. Süleyman ile âşık serçe arasında geçen muhavere bölümü, didaktik niteliktedir. Bu bölümde önce, hakikat yolunun dört mertebesi/makamı olan meyil, irâdet, muhabbet ve aşk üzerinde durulmuştur. Daha sonra aşkın üç mertebesi kısaca izah edilmiştir.

Makalenin girişinde, II. Bâyezid döneminde edebiyatı himaye ve Farsça şii yazma meselesine kısaca temas edilmiştir. Birinci bölümde, 'İşk-nâme'nin müellifi Kâdirî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde 'İşk-nâme'nin nüshası tanıtılarak telif yeri, tarihi ve kime sunulduğu hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra eserin şekil, tertip ve dil hususiyetleri üzerinde durulmuştur. Yine bu bölümde hikâyenin geniş bir özeti verilerek mesnevinin kaynakları bahsi ele alınmıştır. Devamında ise temsîlî anlatım ve tasavvuf bağlamında hikâyeye tahlil edilmiştir. Son bölümde, eserin metni latinize edilmiş ve beyitlerin altına da Türkçe tercüme vermiştir.

Anahtar kelimeler: II. Bâyezid, Kâdirî, aşk, mesnevi.

The Story of a Sparrow on the Path of Love: The Mathnawi Named 'İşk-nâme of Kâdirî from the Poets of the Bayezid II Period

Abstract

The reign of Sultan Bâyezid II is an important period of classical Turkish literature in terms of both the richness of subject matter and the number of works. During this period, in which Persian was used as the language of composition as well as Turkish, many literary works were written in various genres and subjects. One of these works is Kâdirî's 'İşk-nâme, the existence of which is unknown until today.

The only known copy of this work is recorded in Kayseri Raşid Efendi Library, number 616. 'İşk-nâme was written in Persian, except for a Turkish ode of 31 couplets and an Arabic prayer stanza of 2 couplets. This mathnawi, which consists of 230 couplets, together with the verses added at the beginning and end, is a love story whose protagonists are sparrows. The story consists of two parts, first the conversation between the lover and the beloved sparrow, and then the conversation between the Prophet Solomon and the lover sparrow. The conversation between Solomon and the sparrow in love is didactic in character. In this section, first of all, the four levels of the path of truth, inclination, will, affection and love are emphasized. Then, the three levels of love are briefly explained.

In the introduction of the article, the issue of patronizing literature and writing Persian poetry during the reign of Bâyezid II is briefly touched upon. In the first chapter, information about the life and works of Kâdirî, the author of 'İşk-nâme, is given. In the second part, the copy of 'İşk-nâme is introduced and information is given about the place of composition, the date of composition and to whom it was presented. Then, the form, arrangement and language features of the work were emphasized. Again in this section, a broad summary of the story is given and the sources of the masnavi are discussed. The third chapter focuses on 'İşk-nâme's copy, composition, form, organization and language. In this section, a broad summary of the story is given and the sources of the mathnawi are discussed. Afterwards, the story was analyzed in the context of representational narration and mysticism. In the last section, the text of the work was latinized and Turkish translations were given under the couplets.

Keywords: Bâyezid II, Kâdirî, love, mathnawi.

Giriş

II. Bâyezid dönemi (1481-1512), klasik Türk edebiyatının konu ve eser bakımından zengin bir devresi olarak tebarüz eder. Bu dönemde; Osmanlı şehirlerinde ilim, kültür ve edebiyat hayatının büyük bir genişlik kazandığı görülmektedir. İstanbul ve Edirne saraylarının yanı sıra şehzadelerin valilik yaptığı sancak merkezleri de önemli bir edebî muhit hâline gelir. Kendisi de bir şair olan II. Bâyezid, Amasya'daki valiliği sırasında başlattığı edebiyat hamiliği rolünü, padişah olduktan sonra da büyük bir gayretle sürdürmüş; ilim, kültür ve edebiyat faaliyetlerinin yürütülmesi ve düzenlenmesi noktasında büyük bir ilgi ve dikkat göstermiştir. Kurduğu in'âm ve ihsan sistemiyle âlim, şair ve sanatkârları himaye ederek önemli eserler verilmesine imkân tanımıştır.

II. Bâyezid döneminde, edebî eserlerde Türkçe ve Farsçanın yaygın telif lisanı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu dönemde Osmanlı ülkesinde Türkçenin kullanım sahası giderek genişlemiştir. Bununla birlikte, Akkoyunlu ve Timurluların inkırazıyla birlikte Acem'den çok sayıda şair gelmesi bu manzarayı biraz değiştirmiştir. Acem'den gelen şairlerin Farsça şiir söyleyip eser vermeleri, bu dile olan ilgiyi artırmıştır. Bu durum Türkçe şiir söyleyen şairler üzerinde de etkili olmuştur. Bu isimlerden biri de ilmiye sınıfı şairlerinden Kâdirî'dir. Aslı telif lisanı Türkçe olan Kâdirî, makalemizin mevzuu olan 'İşk-nâme'sini Farsça kaleme almıştır.

1. Kâdirî'nin Hayatı ve Eserleri

II. Bâyezid devri şairlerinden Kâdirî hakkındaki bilgilerimiz, Sehî Bey ve Latîfî'nin tezkirelerine istinat etmektedir. Bu kaynaklarda şairin Edirneli ve İsa Fakîh'in oğlu olduğu belirtilmiştir.¹ Dönemin önemli isimlerinden olan İsa Fakîh, Eğirdirli Hacı Kemal'in *Câmi'ü'n-Nezâ'ir*'inde defterdar (veled-i Defterdar İsa) olarak zikredilmiştir (Morkoç, 2003: 1001). Bu makalenin konusu olan eserdeki kayda göre şairin adı Abdülkâdir'dir. Mezkûr tezkirelerde belirtildiği üzere Kâdirî, genç yaşta ilme yönelmiştir. Sehî Bey son vazifesi hakkında bilgi vermez iken Latîfî, Edirne'de Dârülhadis müderrisi olduğunu ve bu görevi sırasında vefat ettiğini yazar. Genç yaşta dünyaya veda eden şairin vefat tarihiyle ilgili kesin bir kayıt yoktur. Latîfî, II. Bâyezid döneminin sonlarında öldüğünü söyler.

Mezkûr tezkirelerde müstereken ifade edildiği üzere Kâdirî, akranları arasında ilim ve şiirle temâyüz etmiştir. Latîfî bu durumu "bikr-i fikre ve hayâl-i hâssa kâdir ve erbâb-ı nazm içinde nazîri nâdir kimesne idi" sözleriyle açıkça beyan eder (Latîfî, 2000: 444). Bu hususu teyit sadedinde de Yavuz Sultan Selim'in Kâdirî'nin şiirlerine tesadüf ettikçe onun şiirdeki yüce tabiatını takdir ettiğini nakleder. Yine Latîfî, "mesmû'dur" kaydıyla Kâdirî'nin annesi, babası, kız ve erkek kardeşinin onu sevdiği kadından ayırarak bir başkasıyla evlendirmek istediğini ve bu durumdan şikâyetçi olan şairin dönemin hükümdarı II. Bâyezid'e bir arz-ı hâl sunarak yardım istediğini yazar. Şairin bu hasb-i hâlinde de 7 beyit nakleder (Latîfî, 2000: 445-446). Mecnun, Nevfel, Ferhad, Şirin gibi isimlere telmihle nakledilen bu vak'anın gerçekliği meşkûttur. Bununla birlikte, şairin sultana arz verebilecek kadar yakın olduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Latîfî, Kâdirî'nin şairliği sadedinde "'ömr-i bî-vefâ vefâ itmedügi ecilden eş'ârını tedvîne mecâl bulamamış ve şi'ri intişâr bulup sâhib-i 'unvân u iştihâr olamamışdur" der ve bir gazelini nakleder (Latîfî, 2000: 445). Bu ifadelerin de gösterdiği üzere şair, divanını tertip edemeden hayata

¹ Ahmet Kemal Gümüş, Kınalızâde ve Beyânî tezkirelerine atıfla Kâdirî'nin "Ispartalı ve adının da Abdülkâdir olduğu"nu söyler. (Gümüş, 2020: 222) Fakat bu iki tezkirede bahsi geçen şair Kâdirî değil, kısa bir süre şeyhülislamlık da yapan Kanunî Sultan Süleyman döneminin meşhur âlimlerinden Abdülkâdir Hamidî Çelebi'dir. Yine bu bağlamda, şairin Lâmiî Çelebi ile muhaveresi ve Rodos'un fethedilmesi gerektiğiyle ilgili menkıbeler de mezkûr şahsa dair olup bu makalenin mevzuu olan Kâdirî'yle ilgisi yoktur (Kınalı-zâde Hasan Çelebi, 1978: II 788-91).

gözlerini yummuştur. Kâdirî'nin az sayıdaki şiiri, mecmua-i eş'arlarda kendisine yer bulmuştur. A. Kemal Gümüş şairin, mecmulardan derlediği 27 gazelini makale olarak neşretmiştir.

Kâdirî'nin bugüne kadar varlığından haberdar olunmayan 'İşk-nâme adlı bir eseri daha vardır ki bu makalenin mevzuunu teşkil etmektedir.

2. 'İşk-nâme

'İşk-nâme'nin bilinen tek nüshası, Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi 616 numaradadır. Topkapı Sarayı hazinesinden çıkan bu yazma, 909/1502-3 yılında hazırlanan *Defter-i Kütüb*'de "Kasâyidu Kâdirî ve risâletü 'İşk-nâme li'l-Kâdirî fi mücelledin vâhidin" şeklinde kayıtlıdır (Atûfi: 255). Bu defteri hazırlayan Atûfi, genellikle kitapların zahriye sayfasının üst bölümünde yer alan isimlendirmeye sâdık kalmıştır. Bununla birlikte, yazmanın zahriyesinde *Kasîde-i Kâdirî ve Risâle-i 'İşk-nâme el-Kâdirî* kaydı görülmektedir. Ayrıca bu ifadelerin altında "Kitâbu manzûmatü Mevlânâ Abdü'l-kâdir bin Mevlânâ 'Îsâ Fakîh tahrîren fi yevmi'r-râbî' min şehri Zi'l-hicce sene ihdâ tis'a mie" kaydı yer almaktadır. Bu, saraya sunulan yazmaya ait ilk kayıt olmalıdır. Bir önceki kayıt ise *Defter-i Kütüb*'e esas alınmak üzere yazılmıştır. Bunun yanı sıra eserin hazine odasından çıkışıyla ilgili olarak "odadan çıkan Fârisî" notu da zahriyede görülmektedir. *Defter-i Kütüb*'de isimleri yer alan yazmaların başında (genellikle zahriye) ve sonunda (ferağ sayfasında) II. Bâyezid'in hazine mührü vardır. Bu yazmanın zahriyesindeki mühür, üzerine bir kâğıt yapıştırılarak gizlenmiştir (1^a). Fakat yaprağın arka yüzünden bakıldığında mührün silüeti görülmektedir (1^b). Ferağ sayfasındaki mühür ise Râşid Efendi'nin vakıf mührüyle kapatılmıştır (21^b). Dikkatle bakıldığında buradaki mühür de farkedilmektedir.

(1^a)

(1^b)

(21^b)

21 varaktan müteşekkil olan yazma, harekeli nesihle mahtuttur. Metnin başlıklarında ise nadiren hareke kullanılmıştır. Her sayfada, çift sütun üzere 7 satır bulunmaktadır. Sayfa kenarları, yıldızla cetvelenmiştir. Yazmada beyitler siyah mürekkeple, başlıklar ise altın suyuyla yazılmıştır. Eserlerin başında, çiçek motifli müzehhep serlevhalar yer alır. Yazmada, müstensihin kimliği ve istinsah tarihine işaret eden bir kayıt bulunmamaktadır.

Bu yazmada, şeklen iki ayrı eser vardır. *Allâhu ve lâ sivâh* yazılı müzehhep serlevha ile başlayan ilk eser, nüshanın 1^b-6^a varakları arasındadır. Bu bölümde mesnevi nazım şekliyle 21 beyitlik Farsça besmele şerhi (1^b-3^a), II. Bâyezid'in medhinde kaleme alınmış 31 beyitlik Türkçe kaside (3^b-5^b) ve biri müsecca diğeri iki beyitlik kıta olmak üzere mezkûr sultan hakkında Arapça övgü yer almaktadır (6^a). Yazmanın ikinci eseri olarak sunulan 'İşk-nâme, 7^b-21^b varakları arasındadır. *Risâle-i 'İşk-nâme* müzehhep serlevhasıyla başlayan 160 beyitten müteşekkildir. Mesnevinin sonunda ise yine II. Bâyezid medhinde kaleme alınmış 16 beyitlik Farsça bir kaside yer almaktadır.

Klasik edebiyatta, mukaddime manzumeleri arasında yer alan besmele şerhi, medhiye ve dua bölümlerinin; bu yazmada müstakil bir esermiş gibi takdim edildiği görülmektedir. Kâdirî'nin 'İşk-nâme'sini şimdiki haliyle vücuda getirdiği, eserini padişaha arz etmek istediğinde ise mezkûr manzumeleri mesneviye dâhil etmek yerine farklı bir başlık altında sunduğu anlaşılmaktadır. Bu hususta dikkate değer bir ayrıntı da zahriye sayfasındaki "Kitâbu manzûmatü Mevlânâ Abdü'l-

kâdir bin Mevlânâ 'Îsâ Fakîh tahrîren fî yevmi'r-râbi' min şehri Zi'l-hicce sene ihdâ tis'a mi'e" kayıdır. Bu kayıttan, Kâdirî'nin saraya verdiği nüshasının saray kâtiplerince tekrar istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla mukaddime manzumelerini ayrı bir esermiş gibi sunmak, şairin kendi tasarrufu olabileceği gibi kâtiplerin tercihi de olabilir. Biz makalemizde, bu kitabı yekpâre bir eser olarak değerlendireceğiz.

2.1. Eserin Telif Tarihi, Yeri ve Sunulduğu Kişi

Kâdirî, eserini hangi tarihte ve nerede telif ettiğine dair bir işaretle bulunmamıştır. Zahriye sayfasında yer alan 4 Zilhicce 901 / 14 Ağustos 1496 tarihinde yazıldığı kaydı ise sunulan eserin kâtipler tarafından tamamlandığı tarihe işaret ettiği kanaatindeyiz. Eserin saraya sunulması ile kâtipler tarafından yazılması arasındaki zamanın çok uzun olmadığı tahmin edilebilir. Dolayısıyla Kâdirî'nin 'Işk-nâme'sini 14 Ağustos 1496'tan kısa bir süre evvel kaleme aldığını söylemek mümkündür.

'Işk-nâme'nin saraya sunulduğu göz önünde bulundurulduğunda, İstanbul veya Edirne'de yazılmış olması muhtemel görünmektedir. Kâdirî'nin bu eserini telif ettiği sırada hangi şehirde bulunduğu bilinmemekle beraber aslen Edirneli olması ve II. Bâyezid'in ise belirli dönemlerde bu şehirde ikamet etmesi, telif yerinin yine burası olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. 'Işk-nâme, mesnevinin girişinde ve sonunda yer alan kasidelerden anlaşılacağı üzere II. Bâyezid'e sunulmuştur. Eserin bilinen tek nüshası saray kitaplığından çıkmış olup Raşid Efendi tarafından kendi kütüphanesine vakfedilmiştir.

2.2. 'Işk-name'nin Şekil Hususiyetleri

'Işk-nâme, yapı itibarıyla klasik mesnevilerden biraz ayrılmaktadır. Bu durum, muhtemelen eserin saraya sunulması dolayısıyla yapılan tasarruftan kaynaklanmış görünmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, 'Işk-nâme yani hikâyenin anlatıldığı bölüm 55-214 beyitleri arasındadır. Bu bölümün başında mesnevi formunda 21 beyitlik besmele şerhi, 31 beyitlik Türkçe kaside ve 2 beyitlik Arapça bir kıta vardır. Ayrıca eser tamamlandıktan sonra 16 beyitlik Farsça kaside ilave edilmiştir. Asıl hikâyenin anlatıldığı bölüm de tamamıyla mesnevi şeklindedir. Böylece 230 beyitten müteşekkil eserin 18 beyti mesnevi, 47 beyti kaside ve 2 beyti de kıtadır.

2.2.1. Aruz

Tertip açısından oldukça farklı bir mahiyet arzeden eserde, 5 farklı vezin kullanılmıştır. Mukaddime bölümündeki besmele şerhi, asıl konunun anlatıldığı bölümden farklı olarak *müfte' ilün müfte' ilün fâ' ilün* kalıbıyla kaleme alınmıştır. Yine bu bölümdeki Türkçe kaside *mef' ulü fâ' ilâtün mef' ulü fâ' ilâtün*, Arapça kıta ise *fe' ulün mefâ' ilün fe' ulün mefâ' ilün* vezniyle yazılmıştır. Hikâyenin anlatıldığı asıl bölümün vezni ise *mefâ' ilün mefâ' ilün fe' ulün*'dür. Eserin nihâyetinde yer alan Farsça kasidede ise *mefâ' ilün fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün* vezni tercih edilmiştir. Zikredilen ilk üç veznin, klasik şiirdeki kullanımları yaygın değildir. Kâdirî'nin bu eserinde aruz kullanımı başarılı kabul edilebilir. Neredeyse hiç aruz hatası bulunmayan eserde, az sayıda imâle ve zihaf tasarrufu görülmektedir. Meselâ 135. beyitte bi'llâh kelimesininin aruz değeri (- - .) iken iki kapalı hece olarak alınmıştır.

2.2.2. Kafiye

Aruz kullanımında başarılı olan Kâdirî'nin şiirlerinde, kâfiye hususunda bazı acemilikler dikkat çekmektedir. Bu hususların başında da kâfiye tekrarları gelmektedir. Şair, 31 beyitlik Türkçe kasidesinde "dil"i 4, "mâyil" i 3, "müshkil"i ise 2 kez tekrarlamıştır. Eserin sonundaki Farsça

kasidesinde ise “mâhî”yi 3, “nâ-gâhî”yi ise 2 kez kullanır. Eserde, kâfiye literatüründe şâyegân olarak isimlendirilen kâfiye kusurlarına da tesadüf edilmektedir: gerdân/nâlân, sâlikân/ârifân, irâdet/sa’âdet. Birer kez îtâ (dil/siyeh-dil) ve ikvâ (hîç/tedric) yapılmıştır. Kâfiye meselesinde dikkat çeken bir diğer husus ise aynı kökten müştak kelimelerle yapılan kâfiye yapılmasıdır: mukbil/mukâbil, nâzil/menzil/menâzil, müşkil/meşâkil, sâcid/mesâcid, belâ/mübtelâ, râtib/merâtib. ‘*Işk-nâme*’de sadece bir beyitte “ufted/gerded” kâfiye bulunmayıp sadece redifle iktifa edilmiştir.

2.3. Eserin Dili ve Üslûbu

‘*Işk-nâme*’de hikâyeninin anlatıldığı bölüm, oldukça sade bir dille kaleme alınmıştır. Bu bölümde edebî sanatlar çok az yer verilmiştir. Âşık ve maşuk serçe arasındaki muhavere dil sade olmakla beraber üslûp liriktir. Hz. Süleyman ile âşık serçe arasındaki konuşmalarda ise nazım nesre yaklaşır ve üslûp didaktikleşir. Mukaddime ve hatime manzumeleri de dil açısından sade olmakla birlikte söyleyiş itibarıyla sanatkarânedir. Besmele şerhi, tevhid ve na’tta teşbih ve mecaz unsurları yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Türkçe ve Farsça kasidede de benzer bir durum söz konusudur. Telmih ve teşbih kadrosunun zengin olduğu bu kasideler, hayal unsurlarıyla bezenmiştir.

2.4. Tertip Hususiyetleri ve Muhteva

Daha önce de bahsedildiği üzere ‘*Işk-nâme*, tertip hususiyetleri itibarıyla farklı bir görünümün arz etmektedir. Bu sebeple mukaddime manzumelerinin yeri ve sıralanışıyla ilgili bazı farklılıklar söz konusudur. Eserin başında, mesnevi formunda 21 beyitlik besmele şerhi yer almaktadır. Bu manzumede, besmeleyi oluşturan harflerin işaret ettiği anlamlar, zengin hayal unsurlarıyla tasvir edilmiştir. Sanatkârâne bir üslûbun hâkim olduğu şiirde, Kâdirî’nin hayal gücü ve mecaz dünyasının izlerini takip etmek mümkündür.

Besmele şerhini, 31 beyitlik Türkçe kaside takip eder. Kâdirî, kasidesine 6 beyitlik âşıkâne hissiyatın terennüm edildiği bir bölümle başlar. Bir beyitlik girizgâhın ardından II. Bâyezid’in medhine geçilir. Hitap tarihiyle kaleme alınan medhiye bölümünde; sultanın adalet, lütuf, himmet ve cömertliğinden bahsedilir. Ayrıca şecaat ve yiğitliğine de vurgu yapılır. Kasidenin 20-25. beyitleri arasında tegazzül vardır. Şairin mahlası da burada geçmektedir. 26-31 beyitleri arası ise arz-ı hâl ve duadır. Kasidenin ardından, Sultan Bâyezid’in medhinde Arapça mensûre ve iki beyitlik kıta yer alır.

‘*Işk-name*’nin başında, 14 beyitlik mukaddime manzumesi yer alır (55-68). Bu şiir, büyük ölçüde tevhid türünün hususiyetlerini göstermektedir. Ef’âl-i ilâhiyye merkezinde şekillenen manzumede, Allah’ın kâinattaki âsarından bahsedilir. ‘*Işk-name*’nin muhtevasına muvafık olarak Allah’ın kalplere sevgiyi yerleştirerek gönülleri ihya ettiği ve gönül serçesini aşk doğanının eline düşürdüğü dile getirilir. Tevhid manzumesini, na’t takip eder (69-79). Hz. Muhammed, hayatındaki önemli hadiselerle atıfta bulunularak medhedilir. Manzume, dört halifeye telmih ve dua ile son bulur. Na’tın ardından şair, hikâyenin anlatımına başlar. 160 beyitten müteşekkil olan bu bölüm, ayrı bir başlık altında değerlendirilecektir.

Kâdirî hikâyesini tamamladıktan sonra, II. Bâyezid’in medhinde kaleme aldığı 15 beyitlik kasidesiyle eserine nihayet verir. Felek teşbihleri etrafında şekillenen medhiyede; sultanın yüceliği, hükümranlığı ve şecaati vâfededilir. Medhiyenin akabinde Kâdirî sultandan himaye talebinde bulunur. Şair kasidesini sultana dua ile tamamlar. Kâdirî, mesnevisinde sebab-i telif bölümüne yer vermemiştir.

2.5. Hikâye Bölümü

Kâdirî, “aşk hakkında konuşma” başlıklı bir bölümle hikâyesini anlatmaya başlar (80-92). Gönlüne hitap eden şair, kendisine âşıklıktan başka bir meşgale olmaması gerektiğini söyler. Çünkü aşkın bulunmadığı beden bir viranedir ve gönüller ancak aşk ile abat olur. Devamında ise aşkın fazilet ve yüceliğinden bahseder. Sözlerini yine gönlüne bir nasihatle bitirir: Aşk iştiağıyla gönül kanadını aç ve bu yolda bir serçeden âciz olma.

Serçenin aşkı hakkında (93-120)

Kâdirî, söz üstatlarından naklettiği hatırlatmasıyla hikâyesini anlatmaya başlar. Sabâ (rüzgârı) her sabah, gördüğü bütün hadiseleri Hz. Süleyman'a anlatırdı. Bir gün, kuşların kümелendiği bir yerden geçerken zayıf bir serçe görür. Zavallı serçe ayrılık derdinden büyük bir ıstırap içinde sevgilisine yana yakıla sitem etmektedir. Onun aşkının derdiyle perişan bir vaziyette olduğunu söyleyerek kendisine merhamet etmesini ister. Çünkü sevgilisi çapkınlıkla gönlünü çalmış daha sonra aşkına vefa göstermeyerek zavallı serçeye zulmetmiştir. Ayrılık acısı çektiğini ve bu sebeple diğer serçelerden ayrılarak inzivaya çekildiğini söyler. Fakat sevgilisinin yanında yarenlik ettiği bir hayli “ağyar” vardır ve bu durum, âşık serçeyi rencide etmektedir. Eşsiz bir güzelliğe sahip olan sevgilisine mağrur olmamasını ve kendisini de hakir görmemesini söyler. O güzelliğiyle şöhret bulmuşsa kendisi de ilim ve faziletle zamanının meşhurları arasına girmiştir. Tefahür tarikiyle, âşıklar arasında destanının okunduğunu ve Sultan Süleyman'ın kendisiyle övündüğünü söyler. Ayrıca onun rüzgârla tahtını hareket ettirmesi gibi kendisi de rüzgârın üstünde uçmaktadır. Âşık serçe, son olarak Hz. Süleyman'ı ikbâl tuzağına giriftar olmakla itham eder ve kendisinin âşık olmak yönüyle ondan üstün olduğunu iddia eder.

Maşukun cevabı (121-133)

Maşuk serçe, âşığının sözlerine alaycı bir tavırla karşılık verir. İstihfafla, âşıkların gam dikeniyile feryat etmemesi gerektiğini söyler. Eğer bu yolun zorluklarına göğüs geremeyecekse de aşktan vazgeçmesini tavsiye eder. Gerçek âşık, aşkın sıkıntılarına tahammül edebilendir. Maşuk daha sonra kendi güzelliğinin tavsif ve övgüsüne başlar. Sonrasında da “eğer Hz. Süleyman benim güzelliğimin vasıflarını habercileri vasıtasıyla işitirse, kulaktan güzel yüzümün aşığı olur ve beni kendi sarayına layık görür.” der. “Eğer beni yuvamdan koparıp sarayına götürürse senin halin nice olur zavallı kuşçağızım” diyerek âşığının kalbine ateş düşürür.

Âşığın hayreti hakkında (134-138)

Sevgilisinden bu sözleri duyan âşık serçe, hayret deryasına gark olur. Böyle bir felaketten Allah'ın kendisini esirgemesi niyazında bulunur. Eğer Hz. Süleyman, sevgilisini kendisinden ayırıp sarayına götürürse kalbi kırıkların üzerine elem kılıcını çekmiş olacaktır. Âşık serçe, eğer böyle bir şey olursa seher vaktinde öyle bir âh ederim ki bu âhın ateşiyle onun sarayı tutuşur, diyerek sözlerini tamamlar.

Sabâ rüzgârının bu macerayı, Hz. Süleyman'a bildirmesi (139-147)

Sabâ, Hz. Süleyman'a iki serçenin arasında geçen konuşmaları başından sonuna kadar anlatır. Serçenin âhından bahsettiği sırada, Allah resulünün gözleri dolar ve bu hususta âşık serçeye hak verir. Her seher vaktinden göğe yükselen âhlardan, sultanların tacı toprağa düşmekte ve yeryüzü viran olmaktadır. Gariplerin yürek yakan feryadı, yüzlerce Süleyman'ın tahtını yele verir. Hz.

Süleyman, bir çavuşa emir vererek onları derhal huzuruna getirmesini ister. Kısa sürede, iki serçe huzura getirilir.

Birinci muhavere (149-158)

Hız. Süleyman, âşık serçeye başından geçenleri anlatmasını söyler. Serçe, Hız. Süleyman'ın yüceliğini överek söze başlar. Akabinde de eğer kendisinden hikâyeyi dinlemek istiyorsa sevgilisini buradan uzaklaştırması gerektiğini, söyler. Çünkü "hiçbir âşık, sevgilisinin yanında küçük düşürülmeye tahammül edemez." Daha sonra Hız. Süleyman'ın yanında karıncadan hakir olsa da aşkında bir sultan olduğunu ilave eder. Kendisini aşk bilgisi olarak takdim eden âşık serçe, sevgilisi huzurdan çıkarılınca başından geçenleri tafsilâtıyla anlatır.

İkinci muhavere (159-171)

Serçenin hikâyesine hayran kalan Hız. Süleyman, onun anlattıklarının irfan ehlinin sözlerine uygun olduğunu belirtir. Devamında, bu yolda sâlikin hakikate nasıl ulaşacağını anlatmasını ister. Gözleri yaşlı serçe, hakikat yolunda dört merteye (makam) olduğunu söyler: Meyil, iradet, muhabbet ve aşk. Bu yolun son makamı olan aşkın bir anda ulaştığı menzile, akıl yüz yılda eremez. Bu öyle bir makamdır ki buraya ne âbitler ibadetle ne de zahitler çileyle vasil olurlar. Aşkın da üç mertebesi olduğunu söyleyerek bunları açıklamaya başlar.

Birinci merteye (172-177)

Bu mertebede âşık, sürekli sevgilinin yakınında olmak ister. Sevgilinin dergâhını kible bilip ona yönelir ve orayı Kâbe gibi tavaf eder. Âşık, sürekli olarak sevgilinin yüzünü görmek arzusundadır fakat görür görmez de bedenini bir titreme sarar. Sonrasında da bir sarhoş gibi kendisinden geçer.

İkinci merteye (178-186)

Aşkın bu mertebesinde, âşığın gönlüne yüzlerce ateş düşer. Bu ateş onu, içinde hiçbir illet kalmayınca kadar yakar kavurur. Âşık, bu ateşe takat getiremez ama bu hâlden uzaklaşmayı (hâlin değişmesini) da istemez. Bu öyle bir hâldir ki rabbini görmek isteyen Hız. Musa'ya "*len terâni/göremezsin*" böyle bir durumda söylenmiştir. Aşkın bu mertebesinde ayrılık, vuslattan iyidir. Ama ayrılıkta, kayıtsızlık söz konusu olamaz. Âşık, yine aşkında sabitkadem değildir. Bu hâlde insana bazen kahırla sıkıntı gelir bazen de iyilikle ferahlama.

Üçüncü merteye (187-193)

Aşkın üçüncü mertebesinde sevgili, âşığın gönlüne taht kurar. Bu, vuslat hâlidir. Bu noktada ikilik ortadan kalkar ve bu makamda kazanılan ülfetle âşık havf ve recâdan azade olur. Bu merteye âşık ve maşuk yekvücuttur. Böyle bir durumda âşık, sevgilinin zahirine iltifat etmez ona şehvet nazarıyla bakmaz.

Üçüncü muhavere (194-205)

Hız. Süleyman, zâhir ile bânının birbirine mugâyir olmadığını söyledikten sonra vuslatta âşıkların neden birbirinin zâhirine iltifat etmediklerini sorar. Âşık serçe, Süleyman Peygamber'in suâline iki yönden cevap verir. Birincisi, vuslata yaklaşan gönül aşkla öyle bir yanar ki cismânilikten arınarak saf bir ruh hâline gelir. Rûhî vuslat gerçekleşince de cismânilige dönüp

bakılmaz. İkincisi, bu makamda âşık kendi gönlünü bütünüyle maşukla kapladığı için kendi varlığında sadece maşukunu görür. İç ve dış bir olunca zahîrî vuslat da ortadan kalkar. Âşık, zatından ikilik kalktığına Hallâc-ı Mansûr gibi "matlub benim" der. Çünkü "Allah'tan başkası, Allah'ı göremez" sırrına vâkıf olur.

Hâtîme (206-214)

Kâdirî hikâyesini tamamladıktan sonra, aşkın insan için ne kadar kıymetli olduğu sadedindeki sözlerle devam eder. Aşk, insandaki saflığın kaynağıdır. Âşık olmayan kişinin insan olamayacağını hatta ona "eşek" diye hitap etmek gerektiğini söyler. Âşığın gönlü bir güneş gibi parlar fakat ona, sırlarını izhar etmek yakışmaz. Daha sonra Allah'a yönelen şair, ondan kendisindeki aşkın ziyade eylemesini ve hak yolundan ayırmamasını niyaz eder.

2.6. 'Işk-nâme' nin Kaynakları

Farsça mesnevi literatüründe; Senâî-yi Gaznevî (ö. 1131[?]), İzzeddîn Atâyî (ö. 1321)² ve Dâî-i Şîrâzî'nin (ö. 1466) 'Işk-nâme isimli eserleri vardır. Fakat bu eserler ile Kâdirî'nin 'Işk-nâme'si arasında benzerlik yoktur. XIV. asır şairlerinden Assâr-ı Tebrîzî'nin (ö. 1382) diğer ismi de 'Işk-nâme olan *Mîhr ü Müşteri*'si ile Kâdirî'nin eseri arasında ise kısmî bir benzerlik söz konusudur. *Mîhr ü Müşteri*'nin "der-merâtib-i 'ışk ve makâm-ı ân" başlıklı bölümünde aşkın mertebe ve makamları bahsi ele alınır. Bu bölümde zikredilen menziller sırasıyla irâdet, meyil, alâka, meveddet, hullet, hevâ, muhabbet ve aşktır (Assârî, 1375: 56). Kâdirî'nin 'Işk-nâme'sinde "alâka, meveddet, hullet ve hevâ" menzilleri yer almamaktadır ki bu yönüyle *Mîhr ü Müşteri* ile farklılık göstermektedir.

Kâdirî, mesnevisindeki hikâyenin kaynağıyla ilgili bir şey söylemez. Bu hikâyeye, kaynaklarda da aynıyla tesadüf edilmemektedir. Bununla birlikte bu hikâyenin kaynağı olabileceğini düşündüğümüz bir kıssa, Kuşeyrî'nin *Risâle*'sinde görülmektedir. Kuşeyrî'nin, Ebû Alî Mümşâd b. Sa'îd Ekberî'den rivayetle anlattığı hikâyeye göre Hz. Süleyman'ın sarayının kubbesinde bir erkek serçe, dışı ile muşaka yapmak ister fakat sevgilisi bundan imtina eder. Bu durum karşısında erkek serçe, neden çekiniyorsun ben eğer istersem Süleyman'ın kubbesini başına yıkarım, der. Bu sözleri duyan peygamber, serçeyi yanına çağırır ve niçin böyle söylediğini sorar. Serçe cevaben, âşıkların sözlerinden dolayı hesaba çekilemeyeceğini, söyler. Hz. Süleyman da bu sözleri onaylar (Kuşeyrî, 1981: 506-7).

Feridüddin Attar'ın *Musîbet-name*'sinde de benzer bir hikâye vardır. Şefî'î Kedkenî'ye göre bu hikâyenin kaynağı, Kuşeyrî'nin eserindeki mezkûr kıssadır (Attâr, 1386: 735). Bu anlatıya göre Hz. Süleyman, bir gün ordusuyla hareket hâlinde iken birbirine âşık iki kuyruksallayan kuşunun naz makamında muhabbetine şahit olur. Âşık kuş, aşkının büyüklüğü ve samimiyetini göstermek üzere "senin bütün isteklerini canla başla yerine getirdim, eğer istersen senin için Süleyman'ın sarayının kubbesini tekmeyle yıkarım" der. Hz. Süleyman, sarayına dönünce o kuşun huzuruna getirilmesini ister. Kuyruksallayan kuşu, sultanın dergâhına varıp haşmetini görünce titremeye başlar. Hz. Süleyman; senin gibi bir kuşa Kaf dağından büyük laflar söylemek yakışır mı, sen bir habbeyi bile yıkamazsın, der. Kuyruksallayan kuşu, ey din ve dünyanın ulusu, âşıkların kitabında daima "unut, anlatma" yazar, cevabını verir (Attar, 1386: 418). Yani âşığın söylediklerinden mesûl tutulamayacağını ifade eder. Bu hikâyenin, sonraki dönemlerde farklı varyantlarıyla muhtelif eserlerde yer aldığı da görülmektedir.

Kanaatimizce Kâdirî; Kuşeyrî ve Attar'ın eserlerinde nakledilen kıssaları hikâyesine zemin olarak almış ve yeni bir kurguyla şekillendirmiştir. Kuşların cinsi, vakanın başladığı yer, hadisenin

² Bu eser, Fahrüddin-i Irakî'ye de atfedilmektedir.

öğrenilme şekli, iki kuşun birbirlerine göre durumları açısından farklılar söz konusudur. Ayrıca Kuşeyrî ve Attar'ın hikâyesinde âşık kuş sevgilisine, aşk hâlinin eseri olarak -haddini aşarak- Hz. Süleyman'ın sarayının kubbesini yıkmaya tehdidinde/vaadinde bulunur. 'İşk-nâme'de ise sarayın yıkılması, Hz. Süleyman'ın sevgilisini kendisinden ayırma şartına bağlı olarak seher vaktinde edilecek âh (beddua/feryat) ile mümkün olacaktır. Kuşeyrî ve Attar'da âşığın sözlerinden dolayı mesûl tutulamayacağı fikri hâkimdir. 'İşk-nâme'de ise âşıkların aşk yolunda hiçbir şeyden çekinmeyeceği ve mazlumların feryadının karşılıksız kalmayacağı vurgulanır.

'İşk-nâme'de aşkın menzil ve mertebeleri konusunun ele alındığı bölümün kaynağı ise Azîzüddîn Nesefî'nin *İnsân-ı Kâmil* adlı eseridir. Kâdirî, bu bahislerin anlatımında; *İnsân-ı Kâmil*'in "aşk" başlığını taşıyan yedinci bölümünden istifade etmiştir. Nesefî, bu bâbın girişinde zâkirlerin dört mertebesinin olduğunu söyler ve bu mertebelerdeki ahvâli anlatır. Daha sonra bu mertebelerin kısaca tanımlayarak birbirlerine göre durumlarını dile getirir: Birinin sohbetine istekli olmak meyil, isteğin artarak ifrat hâline gelmesi irade, iradenin artarak haddi aşması muhabbet ve muhabbet çoğalıp ifrat derecesine ulaşması da aşktır (Nesefî, 1377: 159-160; Nesefî, 2004: 82-83). Bu kısımlar, takdim dışında 'İşk-nâme'de yer almamaktadır.

Nesefî sözlerine aşk hâlinin tasviriyile devam eder. Aşkın sâliklerin burakı olduğu, sâlikin ('İşk-nâme'de âkıl) yüz yılda aşamayacağı yolu aşkın bir anda kat ettiğinden bahsedilir. Bu ifadeler aynıyla 'İşk-nâme'de mevcuttur. Nesefî sözlerini tamamlarken "aşkın hakkı olan" hakikî aşkı yazamayacağını çünkü insanların sözlerini "küfür" addetmelerinden çekindiğini ifade eder. Bununla birlikte akıl sahiplerinin bu konuyu kavraması için mecazî aşktan bahsedeceğini ilave eder (Nesefî, 1377: 161; Nesefî, 2004: 84).

Nesefî, "der-merâtib-i aşk-ı mecâzî" başlığı altında, aşkın üç mertebesini açıklar. 'İşk-nâme'de bu açıklamalar, 172-193 beyitleri arasında yer alır. Kâdirî, bu bahislerin anlatımında tamamıyla Nesefî'ye bağlı kalmıştır. Bununla birlikte bazı cümleleri kendi metnine almadığı gibi bazı ifadelerde de değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklik büyük ölçüde, mensur bir metnin nazma aktarılmasından kaynaklanmış görünmektedir. Konuyla ilgili ıstılahlarda ise hiçbir değişiklik yoktur. İki metin arasındaki benzerlik ve yakınlığı göstermek üzere 'İşk-nâme ve *İnsân-ı Kâmil*'deki birinci mertebeye izahları karşılaştırılabilir:

	'İşk-nâme	<i>İnsân-ı Kâmil</i>
172.	Mağâm-i evvel-i in rāh ānest Ki 'āşık dāyimā der-kurb-i cānest	<u>Evvel çunān bāşed ki heme rūz der yād-i ma'sūk būd</u>
173.	Eger çî çun 'anādil zār bāşed Velīkin der-civār-i yār bāşed	<u>mücāvīr-i kūy-i ma'sūk bāşed ve hāne-i ma'sūk-rā kible-i</u> <u>hod sāzed ve heme rūz gerd-i hāne-i ma'sūk tavāf</u>
174.	Hemī gerded bi-gird-i hāne-i düst Zi-şad cān kible-gāheş dergēh-i ūst	<u>koned ve der u dīvār-i ma'sūk nigāh mī-koned tā bāşed</u> <u>ki cemāl-i ma'sūk-rā ez-dūr be-bīned</u> tā ez-dīdār-i
175.	Dileş hvāhed ki rüy-i yār bīned Zi-dizāreş gul-i maşşūd çīned	ma'sūk rāhatī be-dil-i mecrūh-i vey resed ve merhem-i cerāhat dil-i ū gerded. Ve der miyān-i çunān şevēd ki
176.	Velī ān dem ki bīned rüyeş ez-dūr Buved āşufte dil ez-ħusn-i ān ħūr	<u>tahammul-i dīdār-i ma'sūk netevān kerd. Çun ma'sūk-rā</u> <u>be-bīned lerze ber-a'zā-yi vey ufted ve suhan netevān</u>
177.	Be-endāmeş hezārān lerze ufted Çu mest-i bī-ħaber medhūş gerded	<u>goft ve ħavf-i ān bāşed ki biyufted ve bī-ħūş gerded.</u> (Nesefî, 1377: 161)

Nesefî, aşkın mertebelerini şerhettikten sonra "eğer birisi suâl ederse bu makamda âşık zâhirden [dış âlemden] mütegayyir olmaz doğrudur fakat iç ve dış bir olduğuna göre zahire iltifat etmiyorlar" sorusunu tevcih eder (Nesefî, 1377: 162-163; Nesefî, 2004: 85). 'İşk-nâme'de bu soruyu Hz. Süleyman şu şekilde sorar: "Ey uçan serçe, zâhir ile bâtın birbirine mugayir olmaz. Zira her ikisi de hakikat üzeredir. Tarikat erbabı da her ikisini bir görür. Vuslat her ikisinin de zâtî arzusu olduğu halde neden zâhire iltifat etmiyorlar?" Bu suâle verilen cevaplar da her iki eserde aynıdır. Fakat 'İşk-nâme'deki cevaplar muhtasar tutulmuştur. Ayrıca, Nesefî'den farklı olarak Kâdirî bu bölümde, Hz. Musa ve Hallâc-ı Mansûr'a telmihte bulunmuştur. 'İşk-nâme'nin hâtîme bölümünün

girişindeki aşk olmadan gönlün sâfiyet kazanamayacağı sadedindeki sözler de *İnsan-ı Kâmil*'den alınmıştır (Nesefî, 1377: 163; Nesefî, 2004: 86).

2.7. 'İşk-nâme' de Temsilî Anlatım ve Tasavvuf

'İşk-nâme, serçeler arasında geçen bir aşk hikâyesini konu alır. Kuşlar âleminin en küçük ve cılız kuşu olan serçe, bu meşakkatli yolun yani aşkın sâliki olarak seçilmiştir. Hikâyeye aksettği kadarıyla, tek taraflı bir aşk söz konusudur. Maşuk serçe, klasik edebiyat aşk telakkisine uygun olarak âşığının vuslat taleplerine karşı perhizkâr bir tavır takınır. Bu bağlamda maşuk serçenin, âşık serçenin "aşk" tarafını ortaya koymak üzere varlık kazandığı söylenebilir.

Maşuk serçe, hikâyenin ilk bölümündeki muhavereye karşımıza çıkar. Hercâyi tabiatlı ve vefa duygusundan mahrum olan maşuk serçe, güzelliğine dolayısıyla da sevilmeğeğine mağrurdur. Âşığın vuslat arzusu karşısındaki küçümseyici tavrı ve kanaatkâr olması gerektiği sadedindeki sözleriyle aşkın mahiyeti ve âşıklığın an'anesini ortaya koyması bakımından önemli bir rol üstlenir. Hz. Süleyman'ın kendi güzelliğinden etkilenerik sarayına götüreceği yolundaki tehditkâr ihtimali dile getirmesiyle hikâyedeki rolü sona erer. Sabâ'nın iki serçe arasında geçen konuşmayı Sultan Süleyman'a haber vermesiyle birlikte hikâyenin diğeri safhasına geçilir. Bundan sonra mesnevi, âşık serçe ile Hz. Süleyman'ın muhaveresiyle devam eder.

Klasik edebiyat hikâyeye geleneğinde Hz. Süleyman; türlü mahlûkatın lisanını bilmesi ve onları buyruğu altında tutmasıyla güç ve otoriteyi temsil eder. Bilhassa insan dışı canlıların kahraman olarak yer aldığı hikâyelerde Süleyman Peygamber'in ismine sıkça tesadüf edilir. Serçeler arasında geçen bu hikâyenin insanın dünyasına taşımasında da önemli bir rol üstlenir. Hz. Süleyman, bu hikâyede hâkim ve hakîm kimliğiyle tebarüz eder. İki sevgili arasındaki niza'nın muhakemesini yapması yönüyle hâkim, âşık serçenin aşk telakkisinin hikmetini sorgulayıp açığa çıkarması yönüyle hakîmdir.

Hikâyede, çelimsiz ve âciz serçe ile dünyevî gücü elinde bulunduran Hz. Süleyman karşı karşıya getirilerek kahramanlar üzerinden tezatlık kurgulanmıştır. Bu tezatlık, âşığın karakterini ve hâlet-i ruhiyesini ortaya koymak bakımından önemli bir işleve sahiptir. Kadirî, âşık serçeyi üç noktada Hz. Süleyman'la mukayeseye konu eder. İlk olarak, âşık serçe sevgilisine aşkından bahsederken kendisinin âşık olmak yönüyle Hz. Süleyman'dan üstün olduğunu söyler. Çünkü o ikbal tuzağına giriftar olmuş iken kendisi, aşkı uğrunda bütün istikbalini hiçe saymıştır. İkinci olarak, maşuk serçenin Hz. Süleyman'ın kendisini sarayına götürebileceği ihtimalini dillendirmesiyle âşık serçe, Allah'ın resulüne meydan okur. Eğer böyle bir zulmü kendisine reva görürse seher vaktinde Hakk'a tazarruda bulunup ah ederek onun tahtını toprağa düşüreceğini söyler. Son olarak, Hz. Süleyman'ın âşık serçeden macerasını anlatmasını istediğinde sevgilisinin huzurdan çıkarılmasını ister. Çünkü hiçbir âşık sevgilisinin yanında küçük düşürülmeye tahammül etmez. Her ne kadar kendisi âciz bir kuş olsa da aşk yolunda bir emirdir. Bu üç karşılaştırmayla âşığın aşk âleminde sultan oluşu ve bu yolda hiçbir engel tanımaması gerektiği vurgulanır.

Hz. Süleyman, âşık serçeden hakikat yolu ve aşkın mertebelerini anlatmasını isterken hakîm rolündedir. Hem soruları soran hem de cevapları onaylayan kişidir. Böylece âşık serçeye, kendi sülûkunun merhalelerini anlatma imkânı sunar. Fakat burada bir husus dikkati çekmektedir. Âşık serçe dört mertebeli hakikat yolunun aşk makamında, aşkın ise ilk mertebesinde. Bununla birlikte, Süleyman Peygamber'in suallerine cevap veririrken bütün menzilleri aşmış bir âşık olarak konuşur. Yani aşkın ibtidasında, nihayette olacakları da anlatır.

Esasen 'İşk-nâme'ye konu olan aşk, mecazîdir. Hikâyenin ilk bölümündeki muhavere de tam olarak bu zeminde cereyân eder. Âşık serçenin Hz. Süleyman'ın huzuruna çıkması ve suallerine cevap vermesiyle durum farklılaşır. Önce aşkın; hakikat yolunun meyil, iradet ve muhabetten

sonra gelen mertebesi olduğu ifade edilir. Daha sonra, aşkın mertebelerinin açıklamasına geçilir. Bu mertebeler, Neseî'nin *İnsân-ı Kâmil*'inde "mecâzî aşk" bağlamında zikredilmektedir.

İkinci mertebede, sevgilisinin yüzünü görmek isteyen âşığın hâli, rabbini görmek isteyen fakat kendisine "*len terânî/göremezsın*" denilen Hz. Musa'ya benzetilir. Mertebelerin açıklanması tamamlandıktan sonra da âşığın zahirî vuslata niçin tevessül etmediği sorusuna, âşık serçe iki yönden cevap verir. Âşığın bütün varlığını sevgilisi kapladığı için zahire iltifat etmeme durumu, Hallâc-ı Mansûr'un "matlup benim" sözüyle izah edilir. Bu hâle ulaşan artık, "Allah'tan başkası, Allah'ı göremez" sırrına vâkıf olmuştur

Hz. Musa kıssasına telmih ve Hallâc-ı Mansur'un sözü, *İnsân-ı Kâmil*'de yer almamaktadır. Yani bunlar, Kâdirî tarafından metne dâhil edilmiştir. Böylelikle şair, "mecâzî" aşkı "hakikî"ye tahvil ederek mesnevisine tasavvufî neşve kazandırmıştır.

2.8. Nüşhanın İmlâ Hususiyetleri ve Neşirde Takip Edilen Usûl

Nesih hatla mahtut yazma, başlıklar hariç tamamıyla harekelidir. Popüler nitelikli kitaplar hariç Farsça eserlerde hareke kullanımı yaygın değildir. Nüşha, bu yönüyle de dikkate değer olup Osmanlı topraklarında kullanılan Farsçanın telaffuz hususiyetlerini (selikasını) göstermesi açısından kıymetlidir.

Metnin imlasında genel olarak bir birlikten söz edilebilir. "به" edatı genel olarak kelimeye bitişik yazılmıştır ve "bi-" şeklinde harekelenmiştir. "که" bağlacı vezin gerektirdiği durumlarda kendisinden sonraki kelimeye bitişik, "ا" harf-i nişanesi ise zamirlerden sonra kelimeye bitişik diğer yerlerde genel olarak ayrı yazılmıştır. Şimdiki zaman edatı (می) genel olarak kendisinden sonraki kelimeyle bitleştirilmiştir. Metinde kef-i keşide (ک) kullanılmamıştır. Bazı harflerin imlasında ise nokta/lar ihmal edilmiştir.

Tamlama kesresine, vezin gereği uzun okunması gereken yerlerde (ی) ile işaret edilmiştir. Farklı bir imla tasarrufu olarak atıf vavı da bazen harekeyle gösterilmiştir. "B/p" ve "ç/c" harflerinin kullanımında tam bir düzen söz konusu değildir. "Büt" kelimesi "püt", "çille" kelimesi ise "cille" şeklinde imlâ edilmiştir. Türkçe ve Farsçada yaygın olarak fethayla okunan bazı harfler esreyle harekelenmiştir: "şâyiste, çirâg". Eski Farsçanın bir imlâ hususiyeti olarak kelime ortası yada sonunda "ذ" yerine "ذ" kullanımı görülmektedir: huzâ, huzâvend, dîzârem, umîz. Eski bir imla hususiyeti olarak zebân kelimesi "zübân" şeklinde harekelenmiştir. Farsçadaki "ey" seslenme edatı Türkçedeki gibi "iy" şeklinde harekelenmiştir. Türkçe kasidesinin yazımında, dönemin imlâ hususiyetlerinin aksettirildiği görülmektedir. Bu noktada dikkat çekici bir ayrıntı, sonu (ی/i) ile biten eklerin yer yer hareke ile gösterilmesidir: (أولید), (اولال). Son olarak bazı kelimelerin yaygın telaffuzlarından farklı harekelenişi görülmektedir. "Dum" kelimesi "dem", "birev" kelimesi "bürev", "usfûr" kelimesi "asfûr" şeklinde harekelenmiştir.

Harekeli bir metin olması itibariyle, metnin tesisinde müstensihin tercihlerine bağlı kalınmıştır. Tashih edilmesi veya tamamlanması gereken kısımlarda ilgili ibareler köşeli parantez "[]" içine alınmıştır. Mesnevinin tercümesinde, sade ve anlaşılabilir bir dil kullanmaya gayret edilmiştir. Bununla birlikte bazı kavram ve mazmunların, tam olarak karşılıklarının bulunmaması veya bazen geniş bir açıklamaya muhtaç olmaları itibariyle aslı şekilleri korunmuştur.

Sonuç

Kâdirî, II. Bâyezid döneminin ilmiye zümresine mensup şairlerindedir. Dönemin tezkirelerinde genç yaşta vefat ettiği kaydedilen şairin divanı yoktur. Mecmua-i eş'ar ve tezkirelere aksettiği kadarıyla şiirleri hakkında bilgi sahibi olduğumuz Kâdirî'nin bugüne kadar varlığı

bilinmeyen 'İşk-nâme adlı bir eseri vardır. Tek nüshası Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi 616 numarada kayıtlı olan eser, bu çalışmayla gün yüzüne çıkarılmıştır.

1496 yılında kaleme alınan 'İşk-nâme, dönemin hükümdarı Sultan II. Bâyezid'e sunulmuştur. Eser, farklı nazım şekillerindeki şiirlerle birlikte toplam 230 beyitten müteşekkildir. 31 beyitlik Türkçe kaside ve 2 beyitlik Arapça kıta dışında eserin dili Farsçadır. Kafiye kusurlarına tesadüf edilen eserde, beş farklı aruz kalıbı kullanılmıştır. Eserin dili genel olarak sadedir. Hikâyenin anlatıldığı bölümde edebî sanatlara çok az yer verilmiştir. Serçelerin kendi aralarındaki konuşmasında lirizm, âşık serçe ile Hz. Süleyman arasındaki muhavere didaktizm hâkimdir. Mukaddime ve hatime manzumelerinde ise sanatkarâne bir üslup tercih edilmiştir.

Bir aşk hikâyesinin konu alındığı mesnevinin kahramanları âşık ve maşuk serçe, Hz. Süleyman ve Sabâ'dır. Hikâye önce âşık ve maşuk serçe, daha sonra ise âşık serçe ile Hz. Süleyman arasında geçen konuşmalar etrafında şekillenir. Birinci muhavere âşık serçe, çektiği ayrılık acısı ve gördüğü vefasızlıktan dolayı sevgilisine serzenişte bulunur. Maşuk serçe ise âşığını, bu yolun zorluklarına göğüs germemek ve kanaatkâr olmamakla itham eder. İkinci muhavere âşık serçe, Hz. Süleyman'nın sorularına cevap olmak üzere sülûkun ve aşkın mertebelerini kısaca açıklar. Kâdirî hikâyesini, *Kuşeyrî Risâlesi* ve Attar'ın *Musîbet-nâme*'sindeki kıssadan hareketle kurgulamış görünmektedir. Âşık serçe ile Hz. Süleyman arasındaki muhavere konuşmalar ise tamamıyla Nesefî'nin *İnsân-ı Kâmil* adlı eserinden alınmıştır.

Temsilî anlatımın hâkim olduğu 'İşk-nâme'de serçe ile Hz. Süleyman arasında tezatlık kurgulanmıştır. Aşk dolayısıyla da hakikat yolunun sâliki olan âciz serçe, güç ve ihtişamı temsil eden Hz. Süleyman'ın karşısında konumlandırılmıştır. Böylece aşkın sosyal ve siyasî bütün makamların üstünde olduğu gerçeğine işaret edilmiştir. Hikâyenin son bölümündeki Hz. Musa ve Hallâc-ı Mansûr telmihleri, mesneviye tasavvufî boyut kazandırmıştır.

3. Metin ve Tercüme:

[1^b]

Allāhu ve lā sivāh³

müfte'ilün müfte'ilün fā'ilün

1. Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm
Āmede tuğrā-yi berāt-i ḳadīm

[En eski beratın tuğrası olmuş "Rahman ve rahīm Allah'ın adıyla" ...]

2. 'Asker-i manşūr şod īn ḫarfhā
Her *elifeş* yek 'alem-i müntehā

[Bu harfler muzaffer ordunun askeridir. Her *elifi*, yüce bir sancağıdır.]

3. Ḳāmet-i īn besmele der-bāğ-i ḫaṭ
Serv şod u toḫm numūd ez-nuḳaṭ

[Hat bahçesinde bismeleninin boyu servi ve noktaları ise kozalaktır.]

4. Erre-i *sīn*-rā kefi kill-i ḳazā
Ḳabza bi-perdāḫte ez-ḫarf-i *bā*

[Sinin testeresi için kaza kaleminin eli, *bâ* harfinden bir kabza yapmış.]

- [2^a]
5. Sāḫte Rūḫu'l-Ḳudūs ez-medd-i *sīn*
Sürme-keş-i bāşıra-i ḫūr-i 'īn

[Cebraîl, *sinin* meddinden (kuyruğundan) iri gözlü hurflerin gözüne sürmekeş yapmış.]

6. *Sīn* zi-elif çun be-vasıl şod cudā
Şod zi-elif ism 'ivaż medd-i *bā*

[Sin, vasıl dolayısıyla eliften ayrı düşünce; "ism" in elifi banın meddine dönüştü.]

7. Rūz [u] şeb ez-ḫayret-i şun'-i ḫakīm
Der-dehen enguş giriftest *mīm*

[Allah'ın yaratıcılığının hayretiyle, gece gündüz *mimin* parmağı ağzında kaldı.]

8. Lām be-ta'rif Ḥuzā geşt dāl
Tā ki be-tenkīr nemāned mecāl

[*Lam*, tenkire fırsat vermemek için tarifle Allah'a delil oldu.]

9. Pençe ki īn ḫaṭṭ-ı celāle guşūd
Ez-yed-i ḳudret be-tu remzī numūd

[Bu celil hatta konulan pençe (mühür), Allah'ın kudretinden sana bir remiz gösterir.]

³ Allah (vardır), gayrısı yoktur.

10. *Hâ-ş* ki *ibhâm* be-*sebâbe* zed
Vird-i çihil-nâm ber âred be-'ad
[(Besmeleninin) başparmağını işaret parmağına vuran *hâsı* Allah'ın kırk esmasının zikrini saymaya başladı.]
11. Ger be-kesî çeşm zened *hâ-yi* ū
Pur şevved ender dileş envâr-i Hû
[Her kim onun *hâsına* nazar kılsa, onun gönlü Allah'ın nuruyla dolar.]
- [2^b] 12. Ber-ğam-i her turre-i müşkîn *lâm*
Şâne-i teşdîd girifte mağâm
[*Lâm* harfinin misk kokulu lülesinin her kıvrımında, şedde (teşdîd) tarağı makam tuttu.]
13. Hinduvî hâme pey-i tekâmîl-i nefis
Sâhte ez-*râ* kijek-i pîl-i nefis
[Hindû (kara) kalem, nefisini kemâle erdirmek üzere, *radan* nefis filine dizgin/çengel yaptı.]
14. Kilk-i ezel çun ki zi-iklîl-i *hâ*
Tâc zed in târek-i Rahmân-râ
[Ezel kalemi, *hânın* tacıyla, Rahman kelimesinin başını taçlandırdı.]
15. Âmed u ber-şadr-i meşâhif nişest
Taht zi-*nûn* u kemer ez-*mîm* best
[Geldi ve mushafların sadrındaki *nûndan* tahtına oturarak *mîm*den kemer bağladı.]
16. Hem çu kemân sâhte peykân-ı *hâ*
Kâmet-i in tîre-dilân-râ du-tâ
[*Hânın* temreni, bu kalbi kararmışlarının boyunu keman gibi iki büküm etti.]
17. Nûn ki leb-i 'aciz be-Rahmân guşâd
Der-şadefeş gevher-i rahmet futâd
[*Nûn* harfi, acizlik ağzını Rahman'a açınca Allah onun derununa rahmet mücevherini düşürdü.]
18. Rûz-i direv her yek ez-in dâs-ı *râ*
Mî-direved kâştihâ-yi tu-râ
[Hasat zamanı, bu *râ* oraklarının her biriyle senin ekinlerini biçiyor.]
- [3^a] 19. Gonçe-i nîlüfer-i *hâ-yi* Rahîm
Ser be-keşîde zi-yem-i *yâ* vu *mîm*
[Rahîm ismindeki *hâ* nilüferinin goncası, *yâ* ve *mîm* (*yemm*) denizinden başını uzatmıştır.]
20. Kâdirî her şubh be-in harf-i *yâ*
Cânib-i Hâk-râ tu ber-âver nidâ
[Kâdirî, sen her sabah bu *yâ* harfiyle Hakk'a yönel ve nidâ et.]

21. Tā ki ez-īn nāle be-ḥālī resī
Çun ‘aded-i *yā* be-kemālī resī
[Ta ki bu tazarrudan bir hâle ulaşır *yânın* sayısınca kemâle eresin.]

[3^b]

Der-medḥ-i Pâdişâh-ı İslâm ‘azze naşruhu

[İslâm pâdişahının (Allah yardımını artırsın) medhi hakkında]

mef’ülü fâ’ilâtün mef’ülü fâ’ilâtün

1. 22. Ol dürr-i bî-bahāya yol bulamazsın ey dil
Deryâ-yı eşk olupdur arada çünkü ḥâyil
23. Süsen gibi tarağı olsun kılıçlar üzre
Her kim ki sağa cānâ dil vire virmeye dil
24. Āhūma meyl iderse ol serv-ḳad ‘aceb mi
Serv-i sehī çün olur bād-ı hevāya māyil
25. Ka’be ḳapuḳa ḥaylī ḳıldum sücūd ıraḳdan
Şimdi ṭavāfa geldüm ḳaṭ’ eyleyüp menāzil
5. 26. Gözüm yaşıyla ḳıldum bu cism-i ḥuşḳumu ter
Deryâ-y-ıla nitekim nem-gīn olur sevāḥil
[4^a] 27. İtdük siper ḳazānuḳ oḳına sīnemüzi
Olalı seyf-i ‘işḳuḳ boynumuza ḥamāyil
28. Hindū-yı zülf-i dilber baş egdi şāh-ı Rūma
Boynına niçe şāhuḳ urmuş-iken selāsil
29. Ol faḥr-i āl-i ‘Oşmān rüy-ı zemīne sulṭān
Ya’nī ki ḥan bin ḥan şeh Bāyezīd-i ‘ādil
30. Bir zerreye irişse nūr-ı ‘ināyet andan
Şems olmayaydı aḳa bir zerrece meşākil
10. 31. Şāhā şadā-yı ‘adlūḳ ireli āsumāna
Hīç āfet-i semāvī olmadı yire nāzil
32. Düşürdi düşmenünün yılduzını felekden
Sen şāha şāh-ı encüm olalı ‘abd-i muḳbil
[4^b] 33. Aḥbāba cām-ı luṭfuḳ āb-ı ḥayāt içürdi
A’dāya ḥūn-ı ḳahruḳ yidürdi zehr-i ḳātil
34. Cūd u şecā’atünjī Rüstemle görse Ḥātem
ḳapuḳda biri bende olaydı biri sāyil
35. Bu fenn-i salṭanatda şol deḳlūdür rüsūḥuḳ
K’oldı ḳatunḳa münḥal cümle maḥall-i müşkil
15. 36. Ger şeb-çerāḳ dirsem ḥançerlerünje ṭaḳ mı
Ḳalb-i ‘adūda çünküm yandurdılar meşā’il

37. Bu cāmî-i cihāna sensin haṭīb ṣāhā
Tahtuṣdur aṣa minber encüm-dürür ḳanādil
38. Şol deḡlü oldı 'ālī 'ālemde himmetüḡ kim
Dinildi aṣa nisbet evc-i semāya sāfil
39. Maḥbüb-ı cān-ı 'ālem disem saṣa 'aceb mi
Zīrā muḥabbetüḡe cān u dil oldı menzil
- [5^a] 40. Bu maṭla'ı 'izāruḡ gülzārı şevḳı-y-ıla
Bülbül bigi faşīḡ u gūyā olup oḳur dil
20. 41. Bu sünbül-i semen-sā bu şekl ü bu şemāyil
Cānum gibi cihānı sen cāna ḳıldı māyil
42. Güller yüzüḡe ḳarşu ḡandān olursa ṭaḡ mı
Güüzāra ḳarşu lābüd şādān olur belābil
43. Ḥüsn-i ruḡuḡ olurken günden güne ziyāde
Vechi mi var ki ola meh yüzüḡe muḳābil
44. Hārūt'a döndi bu dil Mārūta döndi bu cān
Olalı ol zenaḡdān anlara çāh-ı Bābil
45. Ağlatmamāḳ dilerseḡ dil bülbülünü cānā
Gel gül budaḡı gibi eṭrāfa olma māyil
25. 46. Vaşluḡda Ḳādiri'ye müşkil gelürdi ölmek
Düşeli fürḳatüḡe ḳalmadı ḳılca müşkil
- [5^b] 47. Şāhā egerçi çokdur gülzār-ı midḡatüḡde
Dāyim senüḡ şenā vü medḡüḡ oḳur 'anādil
48. Ben daḡı ol çemende bir bülbülem ki her dem
Dür dökerem ağızdan derd-ile depredüp dil
49. Medḡüḡde dür dökerse ṭab'um 'aceb midür kim
Dür-pāş olur hemīşe 'ālemde baḡr-i kāmīl
50. Nite ki gül müzeyyen olmaḡ-ıçün çemende
Lāle çerāḡı-y-ıla rüşen ola meḡāfil
30. 51. Göḡlüḡ güşāde olup gül gibi şād olasıḡ
Lāle gibi sitemden olmayasıḡ siyeh-dil
52. Güüzār-ı 'ömrüḡ ola varduḡça tāze vü ter
Bād-ı ḡazān aṣa yol bulmaya niçe biḡ yıl
- [6^a] *Melikün aşābe'l-'izzü fī feleki'l-'ulā ve fī külli yevmin kāne devletühü tezīd*
Fe-mā rāḡimī ḡāle mā küntü rāciyen sivā luṭfi sulṭāni'l-memāliki Bāyezīd
[Bir pādīşāh ki arşta izzete mazhar olup gece güüzdevleti sürekli artan.
Memleketlerin sultanı olan Bāyezid'den başkasına ümit baḡlarsam, beni merhamete ulaştırmaz.]

fe'ülün mefā'ülün fe'ülün mefā'ülün

53. *Leḳad kāne beyne'n-nāsi cūden ve rif'aten*
Ke-bahrin bi-lā ḳa'rin ve ūemsin bi-lā ufūl

[Odur insanlar içinde cömertliği ve yüceliğiyle, dipsiz deniz ve batmayan güneş gibi olan.]

54. *Ve ruḫānuhū fevḳa's-selāṭini Şābitiün*
Ke-ruḫāni Nu'mānin 'alā zümreti'l-fuḫūl

[Odur sultanlık makamında üstünlüğü Sâbit olan, Numan'ın ileri gelenler zümresinde üstün olması gibi.]

[6^b ve 7^a sayfaları boş.]

[7^b]

Risāle-i 'Işḳ-nāme

mefā'ülün mefā'ülün fe'ülün

55. *Be-nām-i ān ki Ḥallāḳ-i cihānest*
Şenāyeş ūayḳal-i mir'āt-i cānest

[Senâsi gönül aynasının cilâsı olan cihanın yaratıcısının ismiyle...]

56. *Be-vaḫdāniyyeteş ūem'i meḫāfil*
Numāyed bā-dil-i rüūen delāyil

[Meclislerin mumu (güneş), aydın gönüllere onun birliği için deliller gösterir.]

57. *Şanavberhā-yi dil-rā kerd icād*
Be-murḡ-i 'ışḳ der-vey āşiyān dād

[Gönül sanavberlerini⁴ yaratıp orada aşk kuşuna yuva verdi.]

58. *'İyār-i ḳalb-rā der-nār-i fūrḳat*
Koned ḫāliş be-iksīr-i muḫabbet

[Ayrılık ateşinde kalbin kıratını, sevgi iksiriyle hâlis kılar.]

59. *Be-çeşm-i ehl-i dil bā-nār-i sevdā*
Zened dāḡi zi-merdum tā suveydā

[Gönül ehlinin gözüyle (bakışıyla) sevda ateşini kullanarak gözbebeğinden kalplerindeki siyah noktaya kadar dağlar.]

- [8^a] 60. *Çu ṫıfl ez-ḫikmeteş pervāne-i pīr*
Zi-pistān-i çirāḡi mī-meked ūīr

[Onun hikmetiyle yaşlı pervâne (nişancı); bir çocuk gibi, çerağlık (hâdim/lik) memesinden süt emer.]

⁴ Sanavber (fıstık çamu) şekli itibariyle kalbe teşbîh olunmaktadır.

61. Dehed kand u şeker ez-nây-i ma'sûr
Koned şehd u 'asel bâkî-i zunbûr
[Kurumuş kamıştan şeker şerbet verip arının artığını bal eyler.]
62. Şukûfe mî-guşâyed ez-dil-i has
Zihî Kâdir te'âlâ ve te'kaddes
[Bir dal parçasından çiçekler açtırır. O ne yüce ve münezzeh Kâdir'dir.]
63. Ber-âred zinde-dil kândîl-i cân-râ
Koned bî-dâr şem'i 'âşıkân-râ
[Can kandilini aydınlık kılar. Âşıkların gönül mumunu uyandırır.]
64. 'Arûs-i 'ışk-râ der-cumle-i dil
Be-cân-i pāk-i 'âşık kerd vâşil
[Bütün gönüllerdeki aşk gelinini, âşığın temiz ruhuna vâsıl kılar.]
65. Be-tâc-i 'ışk cân-râ serverî dād
Zi-dil âyîne-i İskenderî dād
[Ruhlara; aşk tacıyla sultanlık, gönülle de âyine-i İskenderî (âlemi gösteren ayna) bahşetti.]
66. Ciger-râ bā-hevā-yi 'ışk her-dem
Koned ihyā mişāl-i hayy-i 'âlem
[Yürekleri aşk arzusuyla, âlemin diriltilmesi gibi her an ihya eder.]
- [8^b] 67. Be-çeng-i şa've-i dil çār u nā-çār
Koned bāz-i muḥabbet-rā giriftār
[İster istemez, gönül serçesinin pençesiyle muhabbet doğanını kendine giriftar eder.]
68. Zi-mihr efrūht der-'âlem çerāgî
Be-rûy-i meh keşîd ez-mihr dāgî
[Âlemde sevgiden (güneşten) bir çıra tutuşturup güzellerin yüzüne sevgiden damga vurdu (nişâne koydu).]

Der-na't-i Nebî 'aleyhi's-selâm

[Peygamberin (selâm üzerine olsun) övgüsü]

69. Muḥammed şod delîl-i rāh-i dîneş
Munevver 'âlem ez-nûr-i cebîneş
[Muhammed, din yolunun delili oldu. Âlem, onun alınunun nuruyla aydınlandı.]
70. Zubāneş levḥ-i Qur'an-i kadîmest
Ki her satreş şirâṭ-i mustakîmest
[Onun dili, her satırı dosdoğru yol olan kadim Kur'an'ın levhasıdır.]

71. Çu na'lî mând ber-reh der-şeb-i dâc
Meh ez-sümm-i Burâkeş vaqt-i Mî'râc
[Miraç vaktinde; karanlık gecenin ortasında ay, onun Burak adlı bineğinin toynağındaki bir nal gibi kaldı.]
72. Girift ân baħr-i luḡf u kân-i ferheng
Be-kef mîzân-i 'adl u der-miyân seng
[O iyilik denizi ve marifet madeni, adalet terazisini ve kefesindeki taşı eline aldı.]
- [9^a] 73. Zemîn ez-mâh-i şer'eş geşte pur nûr
Ġamâm-i sâye ez-mihr-i ruḡeş dūr
[Yeryüzü, onun şeriatının ayı ile aydınlandı. Onun yanağının güneşinden, gölge bulutları uzaklaştı.]
74. Zi-şevk-i serv-i kadeş tûbî mest
Futâde ser-nigûn çun sâye-i pest
[Tubâ ağacı, onun servi boyunun şevkiyle mest olup alçak bir gölge gibi baş aşağı yere düştü.]
75. Nehed seccâde pîşeş ruḡ be-tâ'et
Sevâkeş ġired enguşt-i şehâdet
[Tubâ ağacı, taata durmak için onun önüne seccadesini serip misvağın şehadet parmağı gibi tuttu.]
76. Ser-i mihrâb dâyim der-mesâcid
Ḥaḡ-i na'lîn-i ân şehrest sâcid
[Mihrabın başı, mescitlerde her zaman o hilalin nalınlarının kavsine (halkasına) secde eder.]
77. Be-'afv-i curm bâ'ış lâbe-i üst
Be-şakḡ-i meh sebeb sebâbe-i üst
[Onun Allah'a yakarması günahların affedilmesine vesile, işaret parmağı ise ayın ikiye bölünmesine sebeptir.]
78. Şodend ez-sırr-i vahdet râz-dâreş
Der-în-şahn-i museddes çâr-yâreş
[Bu dünyada, Hz. Muhammed'in dört arkadaşı; vahdet sırrına sırdaş oldular.]
79. Çu nûr-i rahmet-i Ḥaḡḡ'est ân şâh
Elâ lâ taḡneḡû min rahmeti'llâh⁵
[O sultan, Allah'ın rahmet nuru gibidir. Sakın, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin.]

⁵ Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. (Zümer Sûresi: 53)

[9^b]**Suħan der-‘ışk****[Aşk hakkında konuşma]**

80. Dilâ ger cür‘a-i vahdet konî nüş
Zi-keşret dîde çun bādâm der-püş
[Ey gönül! Eğer vahdet şarabından bir yudum içtiysen göz, badem gibi süzülüp kesrete kapanır.]
81. Dilest er çi be-nür-i ‘ışk menzil
Velîkin çeşm şod ser-çeşme-i dil
[Her ne kadar aşk nuru için menzil gönülse de gönlün kaynağı da gözdür.]
82. Zi-müjgân dâm sâz ez-eşk dâne
Be-şayd-i ‘ışk tâ gerded behâne
[Aşk avına bahane olsun diye, kirpikle tuzak kurup gözyaşını yem yap.]
83. Tu-râ coz ‘ışk-verzî pîşe nîst
Be-‘âşık ğayr ez-în endîşe nîst
[Sana âşıklıktan başka bir meşgale yoktur. Âşığın aşkından başka düşüncesi yoktur.]
84. Fidâ-yi ‘ışk kon cân u cihân-râ
Şalâ-yi ‘ışk dih kevn u mekân-râ
[Aşk için can ve cihanı feda et. Aşk, bütün varlık âlemine duyur. (Aşk için herkese meydan oku.)]
85. Ez-û ser-geşte gerded çerh-i gerdân
Ez-û şod ebr giryân ra‘d nâlân
[Aşk yüzünden, dönen felek derbeder oldu. Bulut ağladı, gök gürültüsü inledi.]
- [10^a] 86. Ten-i bî-‘ışk bî-bünyâd gerded
Dil-i vîrân bi-‘ışk âbâd gerded
[Aşkın bulunmadığı beden temelsiz bir yapıdır. Yıkılmış gönül ise aşk ile abâd olur.]
87. Me-şev huşyâr der-mey-hâne-i ‘ışk
Me-nüş ez-dehr coz peymâne-i ‘ışk
[Aşk meyhanesinde, ayık olma. Dünyada, aşk kadehinden başka bir şey içme.]
88. Be-çevgân-i elif zen tob-i hâ-râ
Bi-kuş bâ-‘ışk nefis-i ejdehâ-râ
[“Elif” sopasıyla “hâ” topuna vur, yani “âh” eyle. Nefis ejderhasını, aşk ile öldür.]
89. Zi-süz-i ‘ışk gerded şem‘ giryân
Dil-i pervâne bâ-‘ışkest biryân
[Mumun aşk ateşinden gözü yaşlı, pervane gönül de aşk ile yanmaktadır.]

90. Me-şev ʔalib be-şāhī u emīrī
Heves kon tā der-īn sevdā be-mīrī
[Padişahlık ve emirliğe talip olma. Bu sevda yolunda beyliğe heves et.]
91. Hezārān ‘omr mī-erzed dem-i ‘ışk
Zi-şādī-i cihān bihter ğam-i ‘ışk
[Aşkın bir ânı, binlerce ömre bedeldir. Aşk gamı, dünyevî saadetten daha güzeldir.]
92. Per-i dil bā-hevā-yi ‘ışk kon bāz
Me-şev ‘âciz zi-‘aşfūrī bi-pervāz
[Aşk iştihakıyla gönül kanadını aç. Bir serçeden daha âciz olma, uç!]

[10^b]

Der-‘ışk-i ‘Aşfūr

[Serçenin aşkı hakkında]

93. Çunīn fermūd ustād-i suḥan-dān
Ki der-devr-i nebiyyu’llāh Süleymān
[Söz ehlinin üstadları, şöyle anlatır: Allah’ın nebîsi Süleymān’ın zamanında,]
94. Şabā i’lām kerdī her seḥer-gāh
Ḥavādiş-rā ki dīdī der-guzer-gāh
[Saba rüzgârı her sabah, geçtiği yerlerde gördüğü hadiseleri bildirirdi.]
95. Velī rūzī guzeşt ez-murğ-zārī
Der-āncā dīd guncişk-i nizārī
[Bir gün, bir kuş yatağından geçerken orada zayıf bir serçe gördü.]
96. Ki ez-āşüb-i hicrān geşte dil-rīş
Koned şad ceng bā-ma’şūka-i ḥvīş
[Ayrılığın ıstırabından gönlü yaralı, sevgilisiyle daima çekişme hâlinde...]
97. Hemī güyed ki iy yār-i sitem-kār
Put-i peymān-şiken cāzū-yi mekkār
[Sevdiğine “Ey zâlim yâr, verdiği sözden dönen güzel ve hilekâr büyücü!” diye seslenir.]
98. Zi-men key fi’l-i nā-şâyiste dīdī
Ki peyvend-i muḥabbet-rā burīdī
[Benden ne vakit uygunsuz bir davranış gördün de muhabbet bağıni kopardın.]
- [11^a] 99. Be-ḳat-l-i cān-i men āheng kerdī
Du ‘ālem-rā be-çeşmem teng kerdī
[Benim canıma kastetmeyi huy edinip iki âlemi gözüme dar eyledin.]

100. Be-bîn iy bî-vefâ çun mî-ṭabed dil
Zi-derdet hem-çu murğ-i nîm-bismil
[Ey vefasız! Gel de gönlün, senin derdinden can vermek üzere olan kuş gibi çırpınıp durduğunu, gör.]
101. Çirâ ez-nâle-i 'âşık ne-tersî
Meger ez-cânib-i Hâlık ne-tersî
[Niçin aşığın feryadından korkmazsın? Yoksa Hakk'ın divanından da mı korkmazsın?]
102. Be-'ayyârî dilem-râ der rubûdî
Velî âhîr cefâ-kârî numûdî
[Çapkınlıkla gönlümü benden çaldın ama sonrasında zalimlik ettin.]
103. Bi-gîrem k'ez-dilet mihr u vefâ reft
'Aceb ân 'ahd u peymân kucâ reft
[Sanırım gönlünden vefa ve merhamet gitti. Acaba verdiğin o söz ve yeminler nereye gitti?]
104. Rehet iy düst râh-i dilberî nîst
Be-tû âşüfte geştên kâfirî nîst
[Ey dost, tuttuğun yol sevgilik yolu değildir. Senin uğrunda yoldan çıkmak, kâfirlik değildir.]
105. Şodem ez-dest-i hicret ser-şikeste
Futâdem hem-çu murğ-i per-şikeste
[Senin ayrılığın yüzünden perişan olup kanadı kırılmış bir kuşa döndüm.]
- [11^b] 106. Men ez-behr-i tu der-kuncî nişistem
Te'alluğ-râ zi-gunçışkân gusistem
[Senin yüzünden bir köşeye çekildim ve serçelerle alâkamı kestim.]
107. Tu ğayr ez-men hezârân yâr dârî
Meger ez-şoḥbet-i men 'âr dârî
[Senin, benden başka hayli yârenin var. Yoksa benim sohbetimden utanıyor musun?]
108. Der-ân dem ki be-mihret dil supurdem
Be-tû men in gumân hergiz ne-burdem
[Senin aşkına gönül bağladığım zamanlarda, senden bunu hiç beklemezdim.]
109. Eyâ bî-rahm âhîr çend nâzî
Me-râ der-pûte-i furkat gudâzî
[Ey taş kalpli! Daha ne kadar nazlanıp beni, ayrılık potasında eriteceksin?]
110. Çirâ ne'gşâiyî in bend-i belâ-râ
Ne baḥşâyî gedâ-yi mübtelâ-râ
[Niçin bu belâ düğümünü çözmüyorsun? Ya niçin mübtelâ kuluna acıımıyorsun?]

111. Tu der-ḥübī egerçi bī-naẓrī
Miyān-i cem' çun şem'-i munīrī
[Gerçi sen güzellikte benzersizsin. Meclis içinde, ışıldayan bir kandilsin.]
112. Velī in bende-rā hem ḥv'ör mü'nger
Ki ne'bvəd der-cihān mişlem huner-ver
[Fakat bu kulunu da hakir görme ki cihanda bana benzer bir hüner sahibi yoktur.]
- [12^a] 113. Be-'ilm u fazl muftī-i zemānem
Be-naẓm u neşr munşī-i cihānem
[İlim ve fazilette, zamanın müftüsüyüm. Nazım ve nesirde, cihanın münşisiyim.]
114. Şeref yābed zi-ḥaṭṭem her diyārī
Buved minkārem ez-şad ḥāme cārī
[Her bir diyar, hattımla şeref bulur. Yüzlerce kalem arasında, minkârım hükmünü yürütür.]
115. Be-guftārem şabā ender besātīn
Cevāhir rīht der-gūş-i reyāhīn
[Saba rüzgârı, benim sözlerimle bahçelerde reyhanların kulağına cevherler akıttı.]
116. Dehed lāle midād u ḥāme sunbul
Ki tā inşā konem ber-defter-i gul
[Gül defterine güzel yazı yazmam için bana; lâle hokka, sümbül kalem verir.]
117. Ḥadīş-i bulbul āmed dāsītānem
Suleymān mī-koned faḥr ez-zubānem
[Benim maceram, bülbüllerin şarkısı/hikâyesi oldu. Hz. Süleyman, benim dilimle övünür.]
118. Be-nuṭṭkem çun zi-Ḥaḳ şod ārzū-mend
Ve 'allemnāhu⁶ fermūd ān Ḥuzāvend
[Hz. Süleyman benim sözlerimle Hakk'a niyaz ettiği için Allah ona "öğrettik" buyurdu.]
119. Egerçi ū koned bā-bād seyrān
Konem ber-bād men şad gūne cevlan
[Eğer o rüzgârla seyran ediyorsa ben de rüzgârın üzerinde türlü türlü gezinmekteyim.]
- [12^b] 120. Giriftārest ū der-bend-i iḳbāl
Be-mihret men zi-'ālem fāriḡu'l-bāl
[O, iḳbāl tuzağına giriftardır. Bense senin sevginle bu âlemden fâriğim.]

⁶ Öğrettik. (Enbiyâ: 80) Ayetin tamamı: "Ona sizin için zırh yapmayı öğrettik ki savaş darbelerinden sizi korusun. Artık şükredecek misiniz?"

Pâsuḥ-i ma'sûk**[Maşûḡun cevabı]**

121. Zi-âşık çun ki ân ma'sûk-i ʔannâz
Şinîd in âh u zârî-râ be-şad nâz
[O alaycı sevgili, âşıktan gelen âh u zara bin naz ile kulak verdi.]
122. Bi-goft iy 'âciz-i bî-şabr u bî-hüş
Be-ḥâr-i ğam dilet me'hrâş u me'hrüş
["Ey akılsız ve sabırsız biçare! Gam dikeniyile yüreğini parçalayıp feryat etme!" dedi.]
123. Eger da'vâ-yi şabr-i 'ışk dârî
Bü-rev perhîz kon z'în bî-ķarârî
[Eğer aşka göğüs gererim iddiasındaysan git bu çılgınlıktan vazgeç.]
124. Her ân k'û mî-şevved der-'ışk şâdık
Mer ū-râ coz taḥammul nîst lâyıķ
[Her kim aşka sâdık olmak istiyorsa ona tahammülden gayrısı lâyıķ değildir.]
125. Be-ḥübî men ki çun mâh-i sipihrem
Çirâ ķâni' nei bā-şevķ-i mihrem
[Ben güzellikte, gökteki ay gibiyim. Neden benim sevgimin iştıyakıyla yetinmiyorsun?]
- [13^a] 126. Gulî k'ez-vey dil-i bulbul bi-sûzed
Çirâĝ-i ḥusn ez-men mî-furûzed
[Bülbülün gönlünü yakan gül, güzelliĝinin kandilini benimle tutuşturur.]
127. Der-în şahn-i çemen bāzâr-i piste
Buved ez-luḡf-i minķârem şikeste
[Bu çemen meydanında, gagamın lütfundan fıstık pazarı kesada düştü.]
128. Per u bâlem ḥacil sâzed perî-râ
Ḥirâmem mî-keşed⁷ kebk-i derî-râ
[Tüy ve kanadım, perileri mahçup eder. Yürüyüşüm, güzel ötüşlü keklikleri cezbeder.]
129. Koned dil-ḥaste süsen-râ zubânem
Şevved dem-beste ĝonce ez-dehânem
[Dilim, susen çiçeĝini kederlendirir. Ağzım, açmamış gülleri lâl eder.]
130. Ez-ân şod ḡâlî-i pîrûze pîrûz
Ki şod hem-reng-i minķârem şeb u rûz
[Firuze renkli tâli, gece gündüz benim minķarım ile süslendiĝinden dolayı kutludur.]

⁷ "Keşed" şeklinde harekelenen bu kelime, mana gereĝi "keşed" okunmalıdır.

131. Eger rûzî zi-ğammâzân-i ‘âlem
Suleymân bi’şneved vaşf-i cemâlem
[Eğer bir gün Hz. Süleyman, dünyanın gammadzlarından, güzelliğimin vasfını iştirse;]
132. Be-dîzârem şevved ez-güş ‘âşık
Bi-bîned der-serây-i h’vîş lâyık
[Kulaktan (görmeden), güzel yüzüme âşık olur ve kendi sarayına beni lâyık görür.]
- [13b] 133. Çu bi’stâned me-râ z’în murğ-zârem
Çi gerded hâl-i tu iy murğ-i zârem
[Beni bu yuvamdan kopardığı zaman, senin hâlin nice olur ey zavallı kuşçağazım?]

Der-ḥayret-i ‘âşık

[Âşığın hayreti hakkında]

134. Bi-goft ân ğarq-i deryâ-yi teḥayyur
Me-kon iy düst z’în gûne teḥayyur
[Hayret denizine batan o serçe dedi ki: Ey dost! Böyle bir kötü fâl tutma!]
135. Me-gû bi’llâh çunîn işkestegî-râ
Ḥuzâ ne’nmâyed in âşuftegî-râ
[Allah için böyle yaralayıcı sözler söyleme. Allah, böyle bir perişanlık göstermesin.]
136. Suleymân ger revâ dâred sitem-râ
Keşed ber-bî-dilân tîğ-i elem-râ
[Hz. Süleyman eğer zulmü reva görürse gönlü kırıkların üzerine elem kılıcını çeker.]
137. Tu-râ bâ-zulm iy dildâr-i meh-veş⁸
Zi-men mehcûr sâzed der-serâyeş
[Ey aya benzeyen sevgili! (Hz. Süleyman) zulmedip seni sarayında benden ayrı bırakırsa;]
138. Konem âhî ki ez-teffeş seḥer-gâh
Bi-sûzed bâ-hezârân taḥt-i der-gâh
[Seher vaktinde bir âh ederim ki onun hararetiyle binlerce sarayın tahtı tutuşur.]

[14a]

İ’lâm kerdn-i Şabâ in mâcerâ-râ be-Ḥazret-i Suleymân

[Sabâ rüzgârının bu macerayı, Hz. Süleyman’a bildirmesi]

139. Şabâ in kışsa-râ pîş-i Suleymân
Ḥikâyet kerd z’evvel tâ be-pâyân
[Sabâ rüzgârı, Süleyman Peygamber’in huzurunda, bu kıssayı baştan sona anlattı.]

⁸ “İy dildâr-i meh-veş” ifadesinin üstünde “ya’nî iy perîveş” yazılıdır.

140. Bi-goft er çi hîlâfem der-ḥaber nîst
Ḥaber iy şâh mânend-i naẓer nîst
[“Ey şah! Her ne kadar bu hikâyede bir yalanım yoksa da benzeri görülmüş bir olay da değildir.” dedi.]
141. Velî çun kerd ez-âheş ḥaber-dâr
Zi-girye çeşm-i ân şeh şod guher-bâr
[Serçenin âhından haber verdiği sırada; o şahın gözü, gözyaşından incilerle doldu.]
142. Bi-goft iy bād ân guncişk-i ‘âşık
Der-în da‘viş çun şubhest şādık
[“Ey rüzgâr, o âşık serçenin bu davasındaki haklılığı gün gibi âşikârdır.” dedi.]
143. Ki her sâ‘at zi-feryâd-i seher-gâh
Be-ḥâk ufted hezârân efser-i şâh
[Bu yüzden her saat, seher vakti edilen feryattan binlerce şahın tacı toprağa düşmektedir.]
144. Fesâd ez-vey resed kevn u mekân-râ
Koned vîrân zemîn ü âsumân-râ
[O âhtan varlık âlemine fesat(bozulma) ulaşır. O âh, yeri göğü viran eder.]
- [14^b] 145. Zi-nâlişhâ-yi dil-sûz-i ğarîbân
Reved ber-bād şad taht-i Suleymân
[Gariplerin yürek yakan feryatlarından yüzlerce Süleyman tahtı yerle bir olur.]
146. Be-serhengî nebiyyu’llâh fermûd
Ki tâ ân bî-dilân-râ âvered zûd
[Allah’ın nebîsi, o âşıkları çabucak yanına getirmesi için bir çavuşa emir verdi.]
147. Be-emr-i şâh çun reft ân cuvân-merd
Be-nezdeş her du-râ der-ḥâl âverd
[Şahın emri üzerine o civanmert giderek her ikisini de hemen onun huzuruna getirdi.]

Su’âl kerdn-i Suleymân ez-‘âşık

[Süleyman’ın âşiğa suâl etmesi]

148. Çu ‘âşık-râ Suleymân-i nebî dîd
Ḥikâyet-râ ez-ân bî-çâre pursîd
[Süleyman Peygamber âşığı görünce, o biçareden başından geçenleri sordu.]

Der-pâsuḥ-i ‘âşık

[Âşığın cevabı hakkında]

149. Bi-goft iy şehriyâr-i heft kişver
Mubârek ḫâlî‘ u mes‘ûd aḥter
[Serçe dedi ki: Ey yedi iklimin talihi uğurlu ve yıldızı bahtlı hükümdarı!]

- [15^a] 150. Muṭî‘-i ḥâtemet maḥlûḳ-i ‘âlem
Cihân çun ḥâtem u tû mühr-i ḥâtem
[Âlemdeki canlılar, senin hükmüne tâbidir. Çünkü dünya bir yüzük ve sen o yüzüğün mührüsün.]
151. Me-bādâ çun dilem der-vaḳt-i cevân
Per-i ṭāvûs-i iḳbâlet perişân
[Hükümdarlığın zamanında, tavus kanadına benzer ikbâlin gönlüm gibi perişan olmasın.]
152. Eger ḥvâhî zi-men ân mâcerâ-râ
Zi-nezdem dūr kon ĩn dil-rubâ-râ
[Eğer benden o macerayı dinlemek istiyorsan bu gönülçeleni yanımdan uzaklaştır.]
153. Ki der-pîşeş be-ĩn gūne ḥaḳâret
Dil-i ‘âşık neyâred ḥiç ṭâḳat
[Çünkü âşik gönül, onun önünde böyle bir hakarete asla tahammül edemez.]
154. Be-çeşmet gerçi ez-mürî ḥaḳîrem
Velî ber-mesned-i ‘işkeş emîrem
[Gerçi senin gözünde bir karıncadan hakirim fakat onun aşkı katında emirim.]
155. Be-şûret ḥv’ör u zâr u nâ-tuvânem
Be-ma‘nî şehriyâr-i kâm-rânem
[Sureten hor, zavallı ve güçsüz isem de mânen bahtiyar bir hükümdarım.]
156. Ki zîrâ sâlik-i ĩn râh-i ‘işkem
Çu ehl-i ḥâl-i men âgâh-i ‘işkem
[Zira bu aşk yolunun yolcusuyum, benim hâlimde olanlar için aşkın bilgesiyim.]
- [15^b] 157. Perî-rüyeş çu ez-vey dūr kerdend
Dehân bu’gşâd ân murğ-i ḥiredmend
[O peri çehreliyi ondan uzaklaştırdıklarında o akıllı kuş, ağzını açtı.]
158. ‘Ale’t-tafşîl ez-pinhân u zâhir
Bi-goft ân mâcerâ-râ evvel âḥir
[O macerayı, gizli açık, baştan sona uzun uzun anlattı.]
- Su‘âl kerdem-i Suleymân merâtib-i ‘işk-râ**
[Hz. Süleyman’ın aşkın mertebelerini sorması]
159. Be-zânu dest-i ḥayret zed Suleymân
Şod ez-efsâne-i guncişk ḥayrân
[Hz. Süleyman, hayretle elini dizine vurdu. Serçesinin hikâyesine hayran kalmıştı.]
160. Bi-goft iy murğ-i zîrek ez-reh-i şıdḳ
Me-râ çun mî-nümâyî da‘viy-i ‘işk
[Ey zeki kuş; bana, sadakat yolundan aşk davasını gösteriyorsun, dedi.]

161. Hemîşe z'în me'ârif mî-zenî dem
Ne-pîçî ser be-ustâdân-i 'âlem
[Daima, aşk irfanından dem vuruyorsun; (sözlerinle) cihanın üstadlarına muhalif değilsin.]
162. Bi-kon takrîr k'ender in ıarîkat
Be-sâlik ki buved zâhir haqîkat
[Bu tarikat içinde, sâlik için hakikatin nasıl tezâhür edeceğini anlat.]
- [16^a] 163. Ki tâ der-pîşem iy bî-çâre 'âşık
Şeved da'vît bâ-ma'nî muvâfık
[Ey biçare âşık! Böylece huzurumda, iddianın hakikate muvafık olduğu ortaya çıksın.]
- Cevâb dâden-i 'âşık**
[Âşığın cevap vermesi]
164. Cevâbeş dâd ân guncişk-i nâlân
Ki iy peyğamber-i Hâllâk-ı Yezdân
[Gözleri yaşlı o serçe cevap verdi: Ey yüce yaratıcının peygamberi,]
165. Her ân k'û ıalib-i in kâr bâşed
Sulûkeş-râ merâtib çâr bâşed
[Bu işe talip olan kimsenin sülûkunda dört mertebe vardır.]
166. Buved meyl evvel u şânî irâdet
Muhabbet şâliş iy kân-i sa'âdet
[Ey saadet ocağı; bu mertebelerin birincisi meyl, ikincisi iradet, üçüncüsü ise muhabbettir.]
167. Maqâm-i 'ışk-râ goftend râbi'
Ki der-dil üst çun hırşîd-i lâmi'
[Dördüncüsü, gönülde parlak güneş gibi olan aşk makamıdır, dediler.]
168. Zi-cân u dil murâd-i sâlikânest
Burâk-i 'âşıkân u 'ârifânest
[Sâliklerin can u gönülden muradı, âşık ve âriflerin bineği aşktır.]
- [16^b] 169. Be-hâlî ki resed in 'ışk der-hâl
Hîred û-râ neyendüzed be-şad sâl
[Aşkın bir anda ulaştığı mertebeye, akıl yüz yılda erişemez.]
170. Be-sırreş hiç vâkıf nîst 'âbid
Zi-'aczeş mâned ender çille zâhid
[Âbit, aşkın sırrına hiç vâkıf değildir. Zahit ise aczinden dolayı çilede kalır.]

171. Her ān sālīk ki bā-‘ışķest rātīb
Şehā der-‘ışķ bīned sih merātīb⁹
[Ey şeh; aşkla sabitkadem olan her salik, aşk yolunda üç mertebeyi görür.]

Mertebe-i evvel ez-‘ışķ

[Aşkın ilk mertebesi]

172. Maķām-i evvel-i īn rāh ānest
Ki ‘aşīķ dāyimā der-ķurb-i cānest
[Bu yolun birinci makamı, âşğın sürekli sevgilinin yakınında olma arzusudur.]
173. Eger çi çun ‘anādīl zār bāşed
Velīkin der-civār-i yār bāşed
[Bu makamda âşık, bülbüller gibi feryat etse de sevgilinin yakınlarında olur.]
174. Hemī gerded bi-gird-i hāne-i dūst
Zi-şad cān ķible-gāheş dergeh-i ūst
[Dâima, sevgilinin evinin etrafında dolanır. Bin can ile âşğın kiblesi, sevgilinin dergâhıdır.]
- [17^a] 175. Dileş h’vāhed ki rüy-i yār bīned
Zi-dīzāreş gul-i maķşūd çīned
[Âşğın gönlü, sevgilinin yüzünü görüp didarından arzu gülünü dermek ister.]
176. Velī ān dem ki bīned rüyeş ez-dūr
Buved āşufte dil ez-ħusn-i ān hūr
[Fakat uzaktan onun yüzünü görür görmez, o hurinin güzelliğinden gönlü perişan olur.]
177. Be-endāmeş hezārān lerze ufted
Çu mest-i bī-ħaber medhūş gerded
[Bedenine binlerce titreme gelir ve kendini kaybetmiş sarhoş gibi dehşete düşer.]

Mertebe-i sānī

[İkinci mertebel]

178. Duvom ānest k’īn ‘ışķ-i güher-bār
Furūzed der-dil-i ‘uşşāk şad nār
[İkinci mertebe; inciler saçan aşkın, âşıkların gönlüne yüzlerce ateş düşürmesidir.]
179. Çunān ū-rā bi-süzāned be-tedrīc
Ki ender vey nemāned ‘illetī hīc
[Böylece ateş onu, içinde hiçbir illet kalmayınca kadar yavaş yavaş yakıp kavurur.]

⁹ Vezin dolayısıyla “se”, “sih” şeklinde harekelenmiştir.

180. Der-ân hâlet zi-pākī u leṭâfet
Neyâred dil be-tâb-i düst ṭakat
[Safılık ve incelik üzere olan o hâl içinde gönül, sevgilinin yakıcılığına takat getiremez.]
- [17^b] 181. Be-‘âşık bīm-i cānest ān teḥallī
Ki nāgeh nīst gerded ez-tecellī
[Ansızın tecelliden uzak düşeceği için o hâlin değişmesi de âşığın candan korkusudur.]
182. Be-Mūsī-i nebī ez-behr-i ān būd
Ki Rāzık *len terānī*¹⁰-rā bi-fermūd
[Peygamber Musa da böyle bir hâlet içindeydi ki Allah ona, “Beni göremezsin.” buyurdu.]
183. Buved der-nezd-i her ustād-i nāşih
Ez-īn vuşlat firāk-i düst rāciḥ
[Hayırhah üstadların nezdinde; sevgiliden ayrılık, böyle bir vuslattan yeğdir.]
184. Velī der-hicr n’āyed infişālī
Ez-ān dilber be-bāl-i lāubālī
[Fakat ayrılıkta, kayıtsızlık kanadıyla sevgiliden uzaklaşma olmaz.]
185. Be-luṭf-i bī-ḥesāb u ḳahr-i bī-‘ad
Gehī der-ḳabz u geh der-baş bāşed
[Bazen hesapsız iyilikle ferahlama gelir, bazen de sayısız kahırla sıkıntı basar.]
186. Buved mustagraḳ-i dīzār-i zāteş
Şeved memlū be-ḥusn-i ū cihāteş
[Sevgilinin zatının güzelliğine gark olur ve her taraf onun güzelliğiyle dolar.]

Mertebe-i ḡālīs

[Üçüncü mertebe]

- [18^a] 187. Sevom ānest iy şāh-i cuvān-baḥt
Ki dilber ber-dil-i ‘âşık zened taḥt
[Ey bahtı güzel hükümdar! Bu mertebelerin üçüncüsü, sevgilinin âşığın gönlüne taht kurmasıdır.]
188. Be-ma‘şūk ittişāl īnest der-aşl
Çu hicret ān du menzil nezd-i īn vaşl
[Sevgiliyle asıl kavuşma budur. Bu kavuşmaya göre, o (önceki) iki menzil ayrılık gibidir.]
189. Der-īn vaḥdet duvī ender miyān nīst
Der-īn vuşlat be-‘âşık bīm-i cān nīst
[Bu vahdette, arada ikilik yoktur. Bu kavuşmada, âşık için can korkusu yoktur.]

¹⁰ Beni göremezsin. (A’râf Suresi: 143)

190. Ki ez-dil muḡmaḡil gerded be-ulfet
Umīz̄ u ḡabz̄ u baṡ u ḡavf u ḡaṡyet
[Bu yüzden ülfetle gönülden; ümit, sıkıntı, ferahlık, korku ve haṡyet daḡılır.]
191. Çunān peyveste gerded dil be-cānān
Ki bā-‘āṡıḡ buved ma‘ṡūḡ yeksān
[Böylece, gönül sevgiliyle öyle bütünleşir ki âṡık ile maṡūḡ yekvücûd olur.]
192. Ger ez-bīrūn ‘izāreṡ hem çu āteṡ
Zened ṡad ṡu‘le ne‘kned iltifāteṡ
[Sevgilinin yanakları, zâhirde ateṡ gibi kıvılcımlar ṡaçsa da âṡık ona iltifat etmez.]
193. Dil-i Mecnūn ez-ān der-‘āṡḡ-i Leylī
Be-vaṡl-i zāhirī ne‘nmūd meylī
[Mecnun’un gönlünün Leyla’nın aşkında, zahirī vuslata meyletmemesi bundandır.]

[18^b]

Su’āl-i Suleymān

[Hz. Süleyman’ın sorusu]

194. Suleymān goft iy ‘aṡfūr-i ṡāyir
Be-bīrūn enderūn ne‘bved muḡāyir
[Hz. Süleyman; “Ey uçan serçe, zâhir ile bâtın birbirine muḡayir olmaz.” dedi.]
195. Ki zīrā her du-rā ender ḡaḡīḡat
Yekī bīnend erbāb-i ṡarīḡat
[Zira her ikisi de hakikat üzeredir. Tarikat erbabı da her ikisini bir görür.]
196. Zi-her du çun ki ṡod maḡṡūd zātī
Çirā ne‘kned be-bīrūn iltifātī
[Vuslat her ikisinin de zātī arzusu olduḡu halde neden zâhire iltifat etmiyorlar?]

Cevāb-ı evvel

[Birinci cevap]

197. Bi-goft ān murḡ iy ṡāḡ-i ḡavī-dest
Cevāb-i i‘tirāzet ber-du vechest
[O kuṡ ṡöyle dedi: Ey muktedir hükümdar, itirazınızın cevabı iki vech üzeredir.]
198. Be-istidlāl vech-i evvel īnest
Her ān dil k’ū be-īn vūṡlat ḡarīnest
[İstidlālın ilk vechi budur ki bu vuslata yaklaşan her gönül;]
199. Çunān sūzed be-‘ıṡḡ ez-vey keṡāfet
Ki ‘ayn-i rūḡ gerded ez-nezāfet
[Aṡkla öyle bir yanar ki ondaki cismānilik (çirkinlik) nezafetle (saflıkla) ruhun ta kendisi olur.]

- [19^a] 200. Çu yâbed vaşl-i rûhânî taḥaqquḳ
Zi-cismânî koned ḳaṭ'-i te'alluḳ
[Ruhanî kavuşma gerçekleşince cismanîlikten alâkasını keser.]

Cevâb-i şânî

[İkinci cevap]

201. Duvom înest iy sulṭân-i 'âlem
Cihân çun cism u cismet cân-i 'âlem
[Cihan beden gibi, senin bedeninin de âlemin rûhu olduğu ey âlemin sultanı! İkincisi budur.]
202. Ki 'âşık çun der-în menzil nişîned
Vucûdeş-râ heme ma'şûḳ bîned
[Âşık bu menzilde mukim olunca onun varlığında tamamiyle sevgilinin varlığı görülür.]
203. Nemî-mâned der-în eyyâm-i vaḥdet
Birûn u enderûn u vaşl u firḳat
[Bu vahdet zamanlarında; iç ve dış, kavuşma ve ayrılık ortadan kalkar.]
204. Çu işnîniyyet ez-zâteş şevved dūr
Ene'l-maṭlûb mî-güyed çu Manşûr
[Âşığın zâtından ikilik kalkınca Hallâc-ı Mansur gibi "Matlup benim." der.]
205. Buved ân dem dil-i bî-çâre âgâh
Zi-sırr-i lâ yera'llâhe siva'llâh
[O an çaresiz gönül, "Allah'tan başkası, Allah'ı göremez" sırrından haberdar olur.]

[19^b]

Hâtime

206. Bi-dân iy ân ki dârî fehm u idrâk
Dilî bî-'iştâḳ ne'bved der-cihân pâk
[Ey anlayış ve idrâk sahibi; bil ki bir gönül, dünyada aşk olmadan saflık kazanamaz.]
207. Me-gû bî-'iştâḳ-râ iy dūst merdum
Bi-ḥvân ū-râ ḥar-i bî-gūş u bî-dum
[Ey dost; aşksız olana insan deme, onu kulaksız ve kuyruksuz eşek olarak çağır.]
208. Çu 'âşık kîmiyâ-yi 'iştâḳ yâbed
Dileş ez-rūşenî çun şems tâbed
[Âşık, aşkın kimyasını bulduğunda, onun gönlü aydınlıktan bir güneş gibi parlar.]
209. Der-ân menzil be-istiğnâ-yi şâhî
Buved pîşeş felek çun berg-i kâhî
[O menzilde, şahlara yaraşır bir istiğnayla; koca felek, sâlikin gözünde kuru yaprak gibi kalır.]

210. Velî sırreş neşāyed kerd izhār
Ki bāyed ҡalb-i ‘āşık ҡabr-i esrār
[Ama sırlarını izhar etmek, âşığa yaraşmaz. Çünkü âşığın kalbi, sırların kabri olmalıdır.]
211. Huzāvendā be-‘ışkem şād gerdān
Zi-ķayd-i dünyevî āzād gerdān
[Ya Rab! Beni aşk ile şād eyle, dünyevi bağlardan azat eyle.]
- [20^a] 212. Hicāb-i cehl ez-īn āyīne ber-dār
Ki tā tūti-i cān āyed be-guftār
[Cehalet perdesini gönül aynasından kaldır ki ruh tutisi söze gelsin.]
213. Be-dil bu’gşāy ez-ķudret derī-rā
Fuzūn kon ķadr-i ‘ışķ-i Ƙādirī-rā
[Gönle kudretten bir kapı aç ve Kâdirî’deki aşkın mikdarını/kıymetini artır.]
214. Me-kon gum-rāh dil-rā ez-reh-i dīn
Eğışnā yā ğıyāşe’l-mustağışīn
[Gönlü, dinin yolundan şaşırtma. Ey yardım isteyenlerin sığınağı, yardım et!]

[20^b]

[Medhiyye]

mefā’ilün fe’ilatün mefā’ilün fe’ilün

215. Numūd hey’et-i ğod-rā hilāl nā-gāhī
Şebī çu māhçe-i rāyet-i şehinşāhī
[Hilâl, geceleyn sultanlık sancağının alemi gibi, ansızın kendi suretiyle zuhur eder.]
216. Şehī ki bud zi-ezel ‘ıyd ‘abd-i vey ammā
Futād nokta-i zāyid zi-nāsih-i sāhī
[Bir şah ki ona kulluk etmek ezelden bayram idi ama unutkan müstensih yüzünden fazla nokta düştü.]¹¹
217. Zi-miḥ u na’l-i sum-i bād-pāyeş āmūzed
Hilāl vazī‘ şevābit şubūt her gāhī
[Onun rüzgâr gibi giden atının nal ve çivisinden; hilâl boyun eğmeyi, yıldızlar da sebât etmeyi öğrendi.]
218. Be-‘adl şīt u şadāyeş zi-Ƙāf tā Ƙāfest
Be-tiğ feth u futūheş zi-māh tā māhī
[Adaletiyle onun şanı şöhreti, bütün yeryüzünü kapladı. Kılıcıyla onun fütuhatı, her yere ulaştı.]

¹¹ Bu beyitte “‘abd” ve “‘id” arasında, kelime oyunu yapılmıştır.

219. Şehâ çu halka be-güşân-i dergeh-i tu felek
Be-güş-i 'iyd ber âvîht halka ez-mâhî
[Ey şah! Felek, senin dergâhının kulları gibi, bayramın kulağına (bayramı müjdelemek üzere) aydan bir küpe taktı.]
- [21^a] 220. Zi-mâh-i nev teberî sâht 'iyd u zeng ez-necm
Şebî çu peyk-i mubeşşir resîd nâ-gâhî
[Bayram, yeni aydan bir teber ve yıldızdan zil yaptı. Bir gece, müjdecî ulak gibi ansızın çıkageldi.]
221. Cev-i nücûm u keh-i kehkeşân-i hîrmen-i çerh
Futâd der-ğor-i hînk- i tu her şebân-gâhî
[Her gece vakti; feleğin harmanındaki samanyolu samanı ve yıldız arpası, senin atına lâyük oldu.]
222. Her ân ki ser fikened çun hilâleş efzâyî
Her ân ki ser bi-keşed hem çu bedr mî-kâhî
[Kim hilâl gibi boyun eğerse onu yüceltirsın, kim dolunay gibi başkaldırırsa onu alçaltırsın.]
223. Mehâbet-i esed ez-¹²heybetet kinâyet şod
Ve ger ni şîr-i jiyân pîş-i tûst rûbâhî
[Aslanın azameti, senin heybetinden kinâye oldu. Değil mi ki o kükremiş aslan, senin karşında bir tilkidir.]
224. Zi-mâh-i kilik-i tu tuğrâ keşîd ber-gerdûn
Be-tîğ-i hûkm-i tu tamğa nihâd ber-mâhî
[Senin kaleminin ayından, feleğe tuğra çekildi. Senin hükmünün kılıcıyla ayın üzerine damga vuruldu.]
225. Muyesserest zi-gerdûn her ân çî mî-cüyî
Muqadderest zi-Bî-çun her ân çî mî-hvâhî
[Her ne ararsan gökten sana müyesser, her ne istersen Allah'tan sana mukadderdir.]
226. Me-dâr Kâdirî-i haste-râ şehâ dil-teng
Ber-âr Yûsuf-i şab'eş be-luğ ez-çâhî
[Ey şah, bu âciz Kâdirî'yi hasret içinde bırakma. Onun istidat Yusuf'unu, lütfunla kuyudan kurtar;]
- [21^b] 227. Ki tâ be-terbiyetet behr-i hîdmetiş âyend
Hezâr Hûsrev u Hâkânî her seher-gâhî
[Ki senin himayenle, binlerce Emir Hüsrev Dihlevî ve Hakanî-Şîrvânî her sabah onun hizmetine gelsinler.]

¹² Bu ifade (مهابت إسداری) şeklinde yazılıp harekelenmiştir.

228. Hemîşe tâ ki zi-maḥsûs ḥiss-i insânî
Be-nefs-i nâṭıka yâbed vukûf u âgâhî
[İnsânî his, hissedilenler üzerinde nefs-i natıkayla vukuf ve âgahlık bulduğu müddetçe;]
229. Muṭî' bād be-fermân-i tû 'uḳûl u nufûs
Şevî be-cevher u a'râz âmir u nâhî
[Akıllar ve nefisler senin fermanına boyun eğsin. Cevher ve araza, emir verip yasak koyan olasın.]
230. Me-bād îñ kemer-i rif'at ez-miyânet dūr
Ki ber-ser-i tu şeref yâbed efser-i şâhî
[Yücelik kemeri belinden hiç eksik olmasın. Ki senin başında, sultanlık tacı şeref bulur.]

Kaynakça

- Abdulkerim Kuşeyrî (1981), *Kuşeyrî Risalesi*, (haz. ve çev. Süleyman Uludağ), İstanbul: Dergah Yayınları.
- Atufî (yazma), *Defter-i Kütüb*. Budapeşte: Macaristan Bilimler Akademisi Kütüphanesi: Törük F 59.
- Azîzüddîn Nesefî (1377), *Mecmua-i Resâ'il Meşhur be-Kitâbü'l-İnsani'l-Kâmil*, (haz. Marijan Mole), Tahrân: İrân-şinâsi-yi Encümen-i İrân u Fransa, Kitâbhâne-i Tahûrî.
- Azîzüddîn Nesefî (2004), *İnsan-ı Kamil*, (terc. A. Avni Konuk, haz. Sezai Fırat), İstanbul: Gelenek Yayınları.
- Ferîduddîn-i Attâr (1386), *Musîbet-nâme*, (haz. Muhammed Rıza Şefî'î Kedkenî), Tahrân: İntişârât-i Suhân.
- Gümüş, Ahmet Kemal (2020), "16. Asır Divan Şairi Kâdirî ve Gazelleri", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, XIII/24, 221-256.
- İzzeddîn Atâyî (1391), *Aşk-nâme*, (haz. Sâre Sâver Sufî), Kitâbhâne, Tahrân: Muze ve Merkez-i Esnâd-i Meclis-i Şûrâ-yi İslâmî.
- Kınalı-zâde Hasan Çelebi (1978). *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, (haz. İbrahim Kutluk) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1978.
- Latîfî (2000). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, (haz. Rıdvan Canım) Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Mevlânâ Şemsüddîn Muhammed Assâr-i Tebrîzî (1375), *Mihr u Müşteri: Aşk-nâme*, (haz. Rızâ Mustafevî Sebzvârî, Tahrân: İntişârât-i Dânişgâh-i Allâme Tabâtabâî.
- Sehî Beg (2017). *Heşt Bihîşt*, (haz. Halûk İpekten vd.) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Senâî-yi Gaznevî (1348), *Mesnevîhâ-yi Hakîm Senâî be-İnzimâm-i Şerh-i Seyrû'l-İbâd ile'l-Mî'âd*, (haz. Muhammed Takî Müderris Razavî), Tahrân: İntişârât-i Dânişgâh-i Tahrân.